

МВС України
Львівський державний університет внутрішніх справ
кафедра тактико-спеціальної підготовки факультету №3
Інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

**УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ
ЗАХОДІВ ВІДПОВІДНО ДО СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ ОХОРОНИ
ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ**

Методичні рекомендації

ЛЬВІВ 2020

УДК 351.741(072)

Обговорено і схвалено на засіданні кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету №

3 Обговорено і схвалено на Вченій раді факультету №3 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол №3 від 14.09.2020).

І Обговорено і схвалено на засіданні науково-методичної ради Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № від .10.2020).

Ф

П

Рецензенти:

Н **Василь СОЛОМІЙЧУК**, заступник командира батальйону патрульної служби поліції особливого призначення «Львів» ГУ НП України у Львівській області, майор поліції.

Юрій ХАТНЮК, доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету № 3 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції.

В

і **Управління силами поліції під час проведення масових заходів відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки: методичні рекомендації /** Туз Н.Д. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 53 с

Ь

к У методичних рекомендаціях подано ґрунтовну інформацію стосовно алгоритму дій працівників правоохоронних органів під час мирних зібрань відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки. Викладено матеріал, який повністю відповідає нормативній базі Національної поліції України та МВС України, що дає змогу використовувати його у навчальному процесі закладів вищої освіти МВС України та в системі службової підготовки підрозділів МВС України. Узагальнені та систематизовані алгоритми правильних дій правоохоронців, їх ефективність та дієвість під час виконання завдань з забезпечення публічної безпеки та порядку.

ж Викладені рекомендації призначені для використання, як у освітньому процесі вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання МВС України, так і в системі службової підготовки підрозділів МВС України. Викладений матеріал має допомогти працівникам правоохоронних органів, слухачам та здобувачам вищої освіти навчальних закладів із специфічними умовами навчання системи МВС України у відпрацюванні (самостійно чи під час практичних навчальних занять) типових і нетипових дій при виконанні поліцейськими своїх службових повноважень із забезпечення публічної безпеки і порядку.

У

Н

І

В

Е

Р

С

И

Т

Е

Т

У

В

Н

У

Т

УДК 351.741(072)

© Туз Н.Д.

© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Значення забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів в Україні.....	6
Розділ 2. Поняття, завдання та принципи скандинавської моделі забезпечення публічного порядку та безпеки під час мирних зібрань громадян.....	13
Розділ 3. Структура командування під час забезпечення публічного порядку та безпеки відповідно до скандинавської моделі.....	17
.1. Стратегічне командування.....	18
.2. Оперативне командування.....	20
.3. Тактичне командування.....	22
Розділ 4. Тактичні методи, які можуть бути застосовані відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки під час масових заходів.....	25
Висновки.....	51
Список використаної літератури.....	52

Вступ

Конституцією України у статті 39 проголошено право громадян на проведення мирних масових заходів у законодавчо визначеному порядку [1]. Обмеження щодо реалізації цього права можуть встановлюватися виключно судом в інтересах національної безпеки держави, публічної безпеки і порядку та з метою захисту прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до конституційних вимог зазначені положення мають бути деталізовані в спеціальному законодавстві, що регулюватиме порядок проведення масових заходів і забезпечення публічної безпеки під час масових заходів.

Також у ст. 34 Конституції України, у якій закріплюється право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, відмічається можливість обмеження здійснення цих прав законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Аналогічно в ст. 39, яка встановлює право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, звертається увага на те, що обмеження реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку [1]. Тобто конституційно громадський порядок позиціонується за своєю значимістю нарівні з національною безпекою в державі.

Основним законом нашої держави гарантоване право громадян на здійснення виключно мирних масових заходів у законодавчо визначеному порядку, проте, нерідко різні збори, демонстрації, мітинги, страйки, вуличні походи, що вже стали звичайною практикою волевиявлення населення, відбуваються із порушенням законодавчо встановлених вимог (які наразі характеризуються безсистемністю, неповнотою і колізійністю норм права), проявами злочинності, виступами екстремістів, тощо, що є загрозою не лише публічній безпеці та порядку, але й в деяких випадках і національній безпеці держави загалом. У зв'язку з цим, у сучасних умовах підвищених соціально-економічних, політичних та інших ризиків підтримання публічної безпеки і порядку, що є передусім завданням діяльності правоохоронних органів України (Національної поліції, Національної гвардії тощо), набуває ще вагомішого значення в суспільстві.

Важливо зазначити, що свобода мирних зібрань є одним із основних прав людини і головною засадою демократичного суспільства.

Відповідно до міжнародних принципів прав людини, держава та її суб'єкти мають зобов'язання щодо поваги й захисту всіх прав людини і несуть відповідальність в цій сфері. Зокрема, йдеться про такі зобов'язання:

– не втручатись у реалізацію прав і не обмежувати їх («негативне» зобов'язання);

– вживати необхідних заходів щодо захисту прав і сприяння їх реалізації («позитивне» зобов'язання).

Відповідальність за захист права на свободу зібрань і сприяння реалізації цього права покладається на поліцію як основний орган, що забезпечує громадський порядок. Ця відповідальність охоплює захист мирних зібрань, які можуть провокувати або ображати, а також зібрань, які можуть певною мірою перешкоджати повсякденній діяльності інших осіб, відтак турбувати людей, які не є учасниками зібрань. Якщо мирний протест перешкоджає правам і свободам інших осіб, поліція часто відповідає за «баланс» між дотриманням прав інших осіб та реалізацією права на свободу зібрань.

Право на свободу зібрань – це право збиратися мирно. Ніхто не має права на насильницькі дії в процесі здійснення свого права на зібрання. Якщо, беручи участь у зібранні, людина вдається до насильства, її право на свободу зібрань більше не підлягає захисту. При цьому насильницькі дії деяких осіб під час зібрання не обов'язково є підставою для обмеження прав інших учасників публічного зібрання, які поведуться мирно.

Право збиратися мирно може передбачати право учасників на образливі дії або висловлювання, однак зібрання або дії, спрямовані на залякування, переслідування або загрози іншим особам, можуть на законних підставах підлягати необхідним і відповідним обмеженням або навіть забороні з боку держави. Слід зазначити, що, незважаючи на те, що організатор або деякі учасники зібрання можуть не виконати законодавчі вимоги стосовно зібрань, це не звільняє поліцію від обов'язків щодо захисту зібрання і сприяння його проведенню, якщо воно залишається мирним. Питання невиконання законодавчих вимог, що стосуються проведення зібрання, завжди може бути вирішене шляхом застосування пропорційних санкцій до осіб, відповідальних за порушення.

Розділ 1. Значення забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів в Україні

У сучасних умовах питання забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів в Україні набуває особливого значення, виходячи з їх зростаючої кількості та можливих негативних наслідків, на попередження та усунення яких орієнтована діяльність правоохоронних органів України (Національна поліція, Національна гвардія тощо).

Значення щодо забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення різного роду масових заходів обумовлені передусім сутністю й особливостями власне масових заходів. Проте, незважаючи на постійно здійснювані реформи в законодавчій сфері, наразі не прийнято закону, який би закріплював чітке визначення поняття масових заходів, його видів, критеріїв, ознак, особливостей і, відповідно, принципів і особливостей публічної безпеки і порядку під час їх проведення.

Зокрема, Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» від 08.07.2011 р. № 3673-VI [2] регламентує лише особливості проведення одного з різновидів масових заходів і не вирішує комплексно наявних теоретико-правових проблем у досліджуваній сфері. Проте, термін «масові заходи» широко використовується у відомчих нормативних актах у зв'язку з правоохоронною діяльністю органів внутрішніх справ.

У проекті Закону України «Про порядок організації і проведення мирних заходів» від 12.12.2012 р. № 0918 тлумачиться поняття мирного заходу як вільного, публічного вираження громадянської або політичної позиції осіб, при якому можливе висловлення вимог, прийняття резолюцій, інших звернень з різноманітних питань суспільного життя на доступному кожному зібранні, що проводиться у формі зборів, мітингу, походу, демонстрації, пікетування або у будь-якому різному поєднанні цих форм за ініціативою фізичних чи юридичних осіб. Також надаються визначення окремих видів масових (мирних) заходів, а саме:

1) демонстрація - специфічний вид мітингу, що проводиться, як правило, у вигляді організованого пересування учасників за заздалегідь визначеним маршрутом та передбачає використання плакатів, транспарантів та інших засобів наочної агітації;

2) збори - мирний захід, що проводиться, як правило, у спеціально відведеному і пристосованому для цього місці з метою колективного обговорення і вирішення будь-яких професійних, організаційних, соціальнопобутових та інших питань;

3) мітинг - мирний захід, що проводиться для підтримки вимог, резолюцій, інших звернень у заздалегідь визначеному відкритому місці;

4) пікетування - специфічний вид мітингу поблизу будинку, споруди чи іншого об'єкта, в яких розміщені підприємства, установи, організації, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які, на думку учасників заходу, можуть сприяти вирішенню висловлених ними вимог;

5) похід - мирний захід у вигляді масового організованого руху вулицями та дорогами за заздалегідь визначеним маршрутом [3].

На думку В. В. Середи, масовими заходами є заходи громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також за ініціативою політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій (громад), окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури, тощо [4].

А. М. Чертенкова вважає, що масовим заходом є вид організованого або спонтанного, санкціонованого чи несанкціонованого державою мирного масового заходу чи акції, що проводиться без зброї, найчастіше за участю великої кількості людей у вигляді: зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, пікетувань, парадів, маніфестацій та контрзібрань, за ініціативи громадян України, їх об'єднань, іноземців, осіб без громадянства, і має на меті вільне вираження підтримки або невдоволення громадською або політичною позицією, висловлювання вимог стосовно різних сфер суспільного життя [5, с. 212].

При цьому, В. В. Кузнецов слушно підкреслює, що усі зібрання громадян залежно від обраної для них мети та методів їх проведення можуть бути поділені на:

1) збори - це спільна, спеціально організована невелика присутність громадян в громадському або іншому місці, зумовлена необхідністю обговорення різних політичних, соціальних, економічних, культурних та інших проблем;

2) мітинг - масові збори з питань злободенних, здебільшого політичних питань, які проводяться, як правило, на вулицях, майданах, стадіонах, парках (неодмінні атрибути мітингу — масова аудиторія, промовці, лозунги, прапори, заклики (усні, друковані, письмові));

3) демонстрація - це масовий збір громадян з приводу висловлення будь-яких громадсько-політичних настроїв, зокрема, з питань протесту або незгоди будь з чим;

4) вуличний похід проводиться з тією ж метою, що і демонстрація, мітинг, однак, відрізняється меншою динамікою, відсутністю мітингово-демонстраційної атрибутики;

5) пікетування - форма демонстрації, під час якої виставляються

представники будь-де, наприклад, перед будинками об'єднань, підприємств, з метою висловлення протесту проти чого-небудь, для забезпечення охорони на місці проведення страйку або демонстрації [6, с. 17].

У даному контексті В. В. Заросило слушно відзначає, що масові заходи активно впливають на стан забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. На думку автора, мирні заходи, особливо релігійні, культурно-масові, спортивні та ряд інших не мають великого впливу на стан громадської безпеки, проте, великий вплив на стан громадської безпеки здійснюють політичні заходи, які доволі часто або переростають в масові заворушення, або призводять до групових порушень громадського порядку та масового безладу [7, с. 122].

Таким чином, масові заходи - це форма волевиявлення та реалізації спільних інтересів, прав і свобод громадян, що полягає в організованих діях громадсько-політичного, спортивного, культурно-видовищного та релігійного характеру за участю великої кількості людей, які відбуваються за ініціативою громадських об'єднань, політичних партій, релігійних конфесій, спортивних організацій, закладів культури чи окремих громадян у громадському місці у визначеному законодавством порядку з метою задоволення політичних, духовних чи інших потреб учасників.

Виходячи із сутності та специфіки масових заходів, доцільно сформулювати особливості забезпечення публічної безпеки і порядку під час їх проведення, зокрема:

1) здійснюється відповідно до чинного законодавства уповноваженими на те суб'єктами із використанням спеціальних посилених засобів, форм, методів;

2) орієнтоване на значну кількість людей - кількість учасників масових заходів є умовною величиною, оскільки проведення заходу може привернути до себе увагу багатьох осіб, які в деяких випадках вже під час масового заходу становляться його безпосередніми учасниками, і їх кількість не завжди можливо точно оцінити заздалегідь. Проте, раціональна оцінка та прогнозування можливої кількості осіб-учасників масового заходу обумовлюють організацію забезпечення публічної безпеки і порядку: кількість правоохоронців, необхідні сили, засоби, ступінь ризикованості, тощо;

3) зумовлене цілями та характером масового заходу, що впливають на необхідність в забезпеченні публічної безпеки і порядку різними силами, методами та організаційно-тактичними засобами;

4) обов'язково регламентується відповідними інструкціями, програмами, планами, розробкою заходів безпеки, як і обов'язковою є регламентація порядку проведення масового заходу;

5) пов'язане із впливом не на індивідуальну поведінку того чи іншого учасника, а передусім на впорядкування суспільних відносин під час проведення

масового заходу (упорядкування потоків громадян та їх поведінки, попередження неорганізованого скупчення в окремих місцях, тощо);

б) пов'язане із структурною перебудовою роботи служб і підрозділів, які забезпечують публічну безпеку і порядок (створення спеціальних органів управління - оперативних штабів, пунктів, груп), додатковим залученням сил і засобів, зміною режиму роботи особового складу, тощо;

7) спричинює особливу обстановку на тій території, де проводяться масові заходи (порушення звичайного ритму життя району, міста чи загалом країни, введення режимних обмежень чи заборон; зміна руху транспорту; динамічно змінювана оперативна обстановка; ризик виникнення групових порушень громадського порядку, масових безпорядків, бійок, заподіяння шкоди та збитків підприємствам, установам, громадянам, тощо), та ін.

Отже, забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів має неабияке значення, що виражається в:

1) сприяттні успішній реалізації того чи іншого масового заходу й досягненні його цілей;

2) створенні безпечних умов для учасників і організаторів масового заходу та дотриманні встановлених правил поведінки;

3) підтриманні нормальних умов життєдіяльності населення території, де проводиться масовий захід, і максимально можливого збереженні звичного ритму життя громадян;

4) своєчасному запобіганні та попередженні виникнення надзвичайних ситуацій, проявів організованої злочинності, групових правопорушень, екстремізму, загрози життю та здоров'ю громадян, завданню збитків підприємствам, установам, організаціям чи окремим громадам;

5) швидкому реагуванні та припиненні у разі виникнення порушень публічного порядку, злочинів, тощо;

б) притягненні до адміністративної відповідальності порушників публічного порядку;

7) забезпеченні безпеки дорожнього руху, пожежної безпеки, належних санітарно-епідеміологічних умов під час проведення масового заходу;

8) недопущенні одночасного послаблення публічної безпеки та порядку на тій території, де масовий захід безпосередньо не проводиться, тощо.

Досліджуючи значення забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів в Україні, не можна не звернути увагу на фундаментальні принципи, на основі яких воно відбувається. Принципи забезпечення публічної безпеки і порядку, цілком узгоджуються з принципами національної безпеки держави, важливою складовою якої є власне публічна безпека.

Так, і у сфері публічної безпеки першочергове значення мають права і свободи людини і громадянина; верховенство права. Пріоритетними є договірні (мирні) засоби забезпечення публічної безпеки і порядку, своєчасність і адекватність заходів захисту публічних (суспільних) інтересів реальним і потенційним загрозам. При цьому, вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення публічної безпеки і порядку обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз публічним інтересам. Для цього чіткими мають бути розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні публічної безпеки, громадський контроль над Національною поліцією та іншими державними органами, що здійснюють забезпечення публічної безпеки і порядку в країні.

Деякі аналогічні (загальні) та специфічні (спеціальні) принципи забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів випливають із положень розділу 2 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII, оскільки саме Національна поліція в Україні покликана забезпечувати публічну безпеку і порядок, а саме принципи:

1) верховенства права - людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 6);

2) дотримання прав і свобод людини - під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації (ст. 7);

3) законності - поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази (ст.

4) відкритості та прозорості - поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України; забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (ст. 9);

5) політичної нейтральності - поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності, є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань (ст. 10);

взаємодії з населенням на засадах партнерства - діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та

громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб (ст. 11);

7) безперервності - поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань, кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського (ст. 12) [8].

Цікаво звернути увагу й на принципи забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів, закріплені в ст. 4 Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» від 08.07.2011 р. № 3673- VI.

Насамперед, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів здійснюється на принципах:

- 1) законності;
- 2) запобігання проявам насильства та неналежній поведінці з боку глядачів, антисоціальним та расистським проявам;
- 3) пріоритетності превентивних заходів;
- 4) формування доброзичливих відносин між всіма суб'єктами правовідносин у сфері підготовки та проведення футбольних матчів;
- 5) взаємної поваги та пошуку компромісних рішень;
- 6) відкритості та гласності;
- 7) відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань [9].

Узагальнюючи сказане, до принципів забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів віднести наступні:

1) універсальні принципи забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів:

- верховенства права;
- законності;
- пріоритету та дотримання прав і свобод людини та громадянина;
- відкритості, прозорості та гласності;
- контролю;
- відповідальності та інші;

2) спеціальні принципи забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів:

- політичної нейтральності;
- чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні публічної безпеки;
- взаємодії з громадськістю на засадах партнерства;
- пріоритету превентивних заходів і мирних (договірних) засобів у

розв'язанні конфліктів;

– своєчасності та адекватності заходів захисту публічних інтересів реальним і потенційним загрозам;

– вибору конкретних засобів і шляхів забезпечення публічної безпеки на підставі необхідності своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз публічним інтересам;

– запобігання проявам насильства та неналежній поведінці з боку учасників масових заходів, антисоціальним та расистським проявам;

– формування доброзичливих відносин між всіма суб'єктами правовідносин у сфері підготовки та проведення масових заходів;

– взаємної поваги та пошуку компромісних рішень, тощо.

Підсумовуючи сказане, варто наголосити, що сутність поняття масових заходів, публічної безпеки і порядку під час масових заходів, принципи та особливості забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів та інші аспекти публічної безпеки і порядку під час масових заходів в Україні мають знайти своє офіційне визначення та закріплення в проекті Закону України «Про забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів».

Розділ 2. Поняття, завдання та принципи скандинавської моделі забезпечення публічного порядку та безпеки під час мирних зібрань громадян

Правоохоронні органи в Україні (Національна поліція, Національна гвардія тощо) відповідно до покладених на них завдань уповноважені здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, уживати заходів щодо усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб, забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях. Питання реалізації зазначених повноважень стає особливо актуальним у разі проведення масових заходів у публічних місцях.

Основою вищевказаної діяльності у зв'язку з проведенням таких заходів мають стати захист прав людини та повага до її гідності, що, у свою чергу, вимагає виконання своїх завдань шляхом надання послуг (сприяння), а не шляхом здійснення контролю, що характерно для держав з «тоталітарним режимом».

На сьогодні забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення заходів із масовою участю громадян стосується дуже широкого спектру їх видів, зокрема зборів, мітингів, походів, демонстрацій, пікетів, публічних релігійних заходів, публічних загальнодержавних святкових та пам'ятних заходів, заходів за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, масових спортивних або інших культурно-видовищних заходів, резонансних судових засідань тощо.

Ускладнює виконання завдань уповноважених органів під час масових заходів відсутність належного правового регулювання відносин з організації та проведення таких заходів.

На необхідність законодавчого регулювання визначення конкретних строків завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій громадян з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо зазначається в Рішенні Конституційного Суду України у справі N 1-30/2001.

Інформація про масовий захід надходить до правоохоронних органів (Національної поліції, Національної гвардії) не завжди своєчасно, інколи безпосередньо перед його початком у день проведення або безпосередньо після початку його проведення, що не дозволяє зібрати необхідну інформацію та здійснити оцінку ризиків масового заходу для належної підготовки до забезпечення публічної безпеки.

У свою чергу відсутність належної оцінки ризиків впливає на якість

планування відповідних дій і, як наслідок, зумовлює іноді непропорційне залучення сил до проведення масових заходів. Низький рівень мобільності поліцейських сил також призводить до їх надмірного залучення.

Відсутність чіткого алгоритму забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів унеможлиблює прийняття керівниками різних рівнів (операційного та тактичного) обґрунтованих та ефективних рішень у конкретній ситуації. Це потребує додаткового часу для розв'язання конфліктної ситуації, яка може виникнути, та провокує її подальшу ескалацію.

23.08.2018 року затверджено Наказ МВС № 706 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів».

Запровадження скандинавської моделі дозволить побудувати ефективну систему управління та координації органів і підрозділів поліції, а також дасть змогу розв'язувати конфліктні (кризові) ситуації на стадії їх виникнення та не вдаватися до залучення поліції особливого призначення, адже застосування сили допускається тоді, коли застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

Реалізація цієї Концепції дасть змогу залучити на вакантні посади поліції кваліфікованих працівників, які зможуть на високому рівні та ефективно виконувати завдання з підготовки та впровадження ключових національних реформ, впливати на тенденції і розвиток діяльності поліції у сфері забезпечення публічного порядку і безпеки, у тому числі під час масових заходів.

Скандинавська модель забезпечення безпеки і порядку під час масових заходів дозволить підвищити рівень довіри громадян до поліції та поліпшити ефективність роботи поліції в напрямі підготовки та реалізації ключових реформ, спрямованих на якісне забезпечення рівня безпеки громадян України [10].

Для впровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів, яка ґрунтується на найкращих європейських принципах забезпечення публічної безпеки та порядку, потрібні:

знання - володіння перевіреною інформацією про різні групи учасників зібрання, їх наміри, мету, цінності та засоби досягнення мети, а також відомостями про осіб, що можуть розглядатися як джерело ризику;

сприяння - стратегія поліції, спрямована, насамперед, на сприяння організаторам та учасникам мирного зібрання в досягненні їх правової мети в законний спосіб;

комунікація - спілкування з організаторами та учасниками мирного зібрання на всіх стадіях його підготовки та проведення з метою запобігання конфліктам, а також виникненню можливих правопорушень;

диференціація - розгляд учасників мирного зібрання не як натовпу, а як сукупності індивідумів, які можуть мати різні погляди, завдання, цілі та способи їх досягнення.

Основними шляхами запровадження скандинавської моделі забезпечення правопорядку під час масових заходів є:

1) вивчення передового досвіду скандинавських країн, зокрема забезпечення безпеки і порядку під час проведення масових заходів;

2) поступове впровадження набутих знань та навичок у діяльність підрозділів з охорони безпеки та порядку із переорієнтацією на новітні підходи наявного кадрового складу поліції шляхом підготовки (перепідготовки) поліцейських (навчання, тренінги, практичні заняття тощо) для забезпечення отримання ними необхідних знань та досвіду, а також удосконалення професійних умінь і навичок забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів відповідно до найкращих європейських практик.

3) укомплектування вакантних посад в органах і підрозділах поліції, які беруть участь у забезпеченні публічної безпеки і порядку, з урахуванням відповідних вимог до знань, умінь, навичок кандидатів.

Реалізація цієї Концепції дасть змогу залучити на вакантні посади поліції кваліфікованих працівників, які зможуть на високому рівні та ефективно виконувати завдання з підготовки та впровадження ключових національних реформ, впливати на тенденції і розвиток діяльності поліції у сфері забезпечення публічного порядку і безпеки, у тому числі під час масових заходів;

4) розроблення чітких уніфікованих стандартних операційних процедур діяльності поліції за визначених стандартних обставин проведення масового заходу з урегулюванням їх нормативно-правовими актами або організаційно-розпорядчими документами. При цьому враховуються сучасні європейські тенденції, положення міжнародних документів та досвід у цій сфері правоохоронної діяльності.

Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів дозволить підвищити спроможність Національної поліції України, Національної гвардії України в наданні відповідних послуг у сферах відповідальності, вчасно і адекватно реагувати на виклики сьогодення з урахуванням глобальних тенденцій та найкращого міжнародного досвіду в цій сфері.

Сучасні підходи щодо підготовки правоохоронців вимагають застосування новітніх методик та сучасного спеціального обладнання. З метою належної підготовки особового складу правоохоронних органів України до забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів досить часто проводять теоретичні та практичні заняття за «скандинавською» моделлю з

урахуванням провідного міжнародного досвіду.

Зазначена модель дій дозволяє зменшити прояви насильства під час масових заходів та передбачає застосування проєктивного підходу, спрямованого на реалізацію демократичних принципів у діяльності поліції, забезпечення прав і свобод громадян. Головними принципами «скандинавського» підходу є знання, сприяння, комунікація, диференційований підхід тобто роль поліції полягає в тому, щоб гарантувати захист громадян, сприяти зусиллям організаторів та учасників мирного зібрання, спрямованим на досягнення законних цілей. Важливу роль у запобіганні порушенням публічного порядку відіграють працівники відділу превентивної комунікації (поліція діалогу), котрі здійснюють активну комунікацію з метою налагодження спілкування з організаторами та безпосередніми учасниками зборів, створюючи основу запобігання потенційним конфліктам та їх ескалації.

Розділ 3. Структура командування під час забезпечення публічного порядку та безпеки відповідно до скандинавської моделі

Правоохоронні органи, які виконують свої завдання у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів завжди виконують основну роль щодо захисту права на свободу мирних зібрань і забезпечення організованого проведення зібрань. Проте характер, масштаб і вибір моменту дій залежать від законів і процедур, що діють у кожній конкретній юрисдикції. У деяких державах поліція має бути повідомлена про всі зібрання і має право накладати обмеження на такі заходи, тоді як в інших країнах такі повноваження і обов'язки покладаються на муніципальну владу або інший орган. У цьому разі роль поліції насамперед полягає в тому, щоб забезпечити виконання рішення такого органу, одночасно виконуючи своє завдання щодо охорони громадського порядку.

Важливо зазначити, що багато зібрань проходять без необхідності залучати формальні командні структури або розробляти складні операції. Вони не потребують посилення звичної роботи і достатньо присутності лише невеликої кількості чергових поліцейських. Якщо захід за своїм характером є невеликим і, ймовірно, не створить значних перешкод для руху транспорту або реалізації іншими особам своїх прав, а також не призведе до суперечностей і не зумовить спротив, то поліція може ухвалити рішення задіяти тільки частину командної структури, опис якої наведено нижче. Втім, основоположні принципи щодо структури командування, визначені в цьому розділі, мають застосовуватися правоохоронцями (поліцейськими та військовослужбовцями Національної гвардії України) під час забезпечення правопорядку у разі будь-яких зібрань.

Правоохоронці, які працюють під час зібрань, мають мати чіткий єдиний порядок підпорядкування, щоб у будь-який момент можна було визначити, який вищий за званням офіцер несе особисту відповідальність за дії або бездіяльність співробітників. Такий порядок є особливо важливим у разі, коли задіяні різні служби, правоохоронці з різних регіонів або з інших агентств працюють разом у рамках однієї операції, зокрема це необхідно для виконання стратегічного плану, ефективної координації, підзвітності та чіткого розмежування відповідальності. Наявність чіткої командної структури має вагомий значення для забезпечення правопорядку під час зібрання, незалежно від того, чи є це зібрання спланованим заздалегідь, чи спонтанним.

Принцип єдності управління означає, що кожна особа, яка має командні або наглядові функції, знає своє безпосереднє керівництво; свою роль, функції і завдання; надані і доступні ресурси; свій географічний район або функціональну

сферу дій.

Відповідно до моделі забезпечення охорони публічного порядку та безпеки скандинавських країн, виокремлюють три рівні командування:

1) старший рівень, який розглядається як «стратегічне командування» (забезпечує загальне керівництво);

2) середній рівень – оперативне командування, відповідальне за досягнення конкретних цілей щодо охорони правопорядку в рамках загального стратегічного плану;

3) молодший рівень – «тактичне командування», на якому досягається фактичний результат дій працівників поліції.

Ці рівні в структурі командування мають назву «золотий, срібний і бронзовий». Стратегічний командир завжди має бути один, однак у деяких випадках може виникнути необхідність задіяти більше, ніж одного оперативного командира, зокрема дуже часто потрібно декілька тактичних командирів. Співробітники поліції, які виконують командні функції з охорони правопорядку під час публічних зібрань, мають бути належно підготовлені і мають мати повноваження для виконання відповідного завдання.

У підрозділах Національної поліції скандинавських країн є різні системи звань і сфери відповідальності. Структура командування має відповідати таким вимогам:

Рівень командування → Рівень відповідальності:

Старший → Стратегічний;

Середній → Оперативний;

Молодший → Тактичний.

Структура командування, вказана вище, заснована на ролях і обов'язках, а не званнях. Рішення мають ухвалюватися, наскільки це можливо, на найнижчому рівні – в межах сфери індивідуальної відповідальності співробітника поліції.

.1. Стратегічне командування.

Стратегічний командир – це старший офіцер, який відповідає за розробку стратегічного плану, визначення стилю роботи поліції і стратегію взаємодії із засобами масової інформації, а також за затвердження і надання необхідних ресурсів для забезпечення правопорядку під час конкретного заходу. Для роботи з більш складними видами зібрань стратегічний командир має бути співробітником керівної ланки поліцейської служби і контролювати значну частину ресурсів поліції.

Стратегічний командир відповідає за підготовку письмового стратегічного плану, в якому викладено стратегічні наміри щодо конкретного зібрання

(наприклад, сприяння мирному зібранню, обмеження порушень руху транспорту, затримання підозрюваних у вчиненні тяжких злочинів).

Саме стратегічний командир забезпечує наявність достатніх ресурсів для охорони порядку під час зібрання. Якщо виникають питання пріоритету у використанні ресурсів, командир вирішує, куди їх краще направити для підтримки виконання відповідних завдань. Стратегічний командир також може обмежити певні тактичні дії, якщо вважає їх недоцільними, а також вимагати, щоб ухвалення рішень щодо конкретних дій поліції здійснювалося на стратегічному рівні. Наприклад, будь-яке рішення, пов'язане з розгоном зборів, може потребувати узгодження зі стратегічним командиром. Після того, як зібрання почалось, стратегічний командир має мати можливість стежити за операцією, перебуваючи на віддалі від місця проведення зборів. Стратегічний командир має здійснювати загальний контроль, а не займатися вирішенням конкретних проблем. Присутність стратегічного командира на місці зборів може призвести до плутанини в питанні про те, хто за які конкретні функції відповідає.

Стратегічний командир відповідає за працездатність оперативних командирів, які при тривалих заходах мають мати змогу зробити перерву і відпочити. Крім цього, стратегічний командир зазвичай погоджує плани оперативного командира.

Стратегічне командування (або в деяких випадках оперативне командування, залежно від конкретних зборів) або його представники зазвичай зв'язуються з організаторами зборів та іншими зацікавленими сторонами на ранній стадії підготовки до зібрання, щоб встановити контакт і налагодити канали комунікації, а також визначити бажані результати проведення зібрання.

Стратегічний командир виконує такі обов'язки:

1) розробляє стратегічний план, визначає стиль роботи поліції і стратегію взаємодії із засобами масової інформації та доводить їх до відома оперативного командування;

2) погоджує і розподіляє ресурси;

3) створює належну інтегровану структуру командування для охорони правопорядку під час зібрання, зокрема й необхідні функції (збір оперативної інформації, проведення розслідувань і забезпечення підтримки);

4) забезпечує ведення журналу, в якому фіксуються ухвалені рішення;

5) підтримує контакт із організаторами зібрання та іншими зацікавленими сторонами;

6) затверджує план (плани) оперативного командування;

7) ухвалює рішення, які ґрунтуються на принципах прав людини, і провадить роботу з огляду на оперативну інформацію, ризики і можливу

тактику, а також здійснює фіксацію таких рішень і дій;

8) залишається на головному командному пункті і здійснює загальний контроль за операцією (забезпечуючи актуальність стратегічних намірів протягом усього зібрання).

Для того, щоб стратегічний командир міг керувати особовим складом під час забезпеченням зібрання (під час підготовки до масштабного зібрання) і відповідними ресурсами, він має розташовуватися на відстані від зібрання у відповідній будівлі і мати налагоджені канали комунікації з оперативним командиром та іншими зацікавленими сторонами. У командному пункті повинні працювати відповідні фахівці, зокрема й оператори радіозв'язку, співробітники, що відповідають на телефонні дзвінки, спеціальні консультанти (за потреби), оперативні співробітники поліції, співробітники, відповідальні за ведення записів, співробітник зі зв'язків із засобами масової інформації, а також, в деяких випадках, представники інших головних зацікавлених сторін, які виконують відповідні функції в своїх організаціях (наприклад, в пожежній службі, службі швидкої допомоги, місцевих органах влади).

Окрім цього, в командному пункті повинні бути:

- телефони (в достатній кількості);
- декілька пристроїв радіозв'язку (у разі виникнення несправностей);
- журнал командування або журнал для запису подій;
- система відеоспостереження;
- карти або картографічна система;
- оперативний план; плани дій у надзвичайних ситуаціях;
- окреме приміщення для проведення інструктажу (і/або кімната для нарад);
- засоби доступу до всіх можливих джерел аудіо- та відеоспостереження (наприклад, вертоліт, безпілотний літальний апарат тощо);
- сигнал для мобільного телефонного зв'язку; список відповідних телефонних номерів та позивних.

Більшість зібрань не потребують наявності обладнаного командного пункту або спеціальних ресурсів. Зазначену структуру запропоновано як приклад вдалої практики для забезпечення великих заходів або на той випадок, коли необхідно залучити значні поліцейські сили.

.2. Оперативне командування

Оперативні командири відповідають за реалізацію стратегічних намірів, затверджених старшим стратегічним командуванням. Це охоплює планування

практичних кроків щодо охорони правопорядку під час зборів, розробку оперативного плану, інструктаж і розміщення сил поліції, а також управління ресурсами під час заходу.

Під час усіх зібрань, окрім нечисленних, оперативні командири зазвичай мають перебувати на віддалі від місця проведення заходу. Якщо вони перебувають безпосередньо на місці під час масштабного заходу, є ризик того, що займатимуться конкретними проблемами і питаннями, а відтак може бути упущення загальної ситуації. Це водночас може призвести до плутанини в діях тактичних командирів, які можуть перестати розуміти, хто відповідає за конкретну задачу або сферу дій.

Для великих, складних або тривалих заходів, а також заходів, які займають велику площу, може знадобитися більше, ніж один оперативний командир. Якщо ухвалено рішення залучити декількох оперативних командирів, стратегічний командир має простежити за тим, щоб були виконані такі умови:

- наявність чітких і зрозумілих інструкцій для командування, в яких визначено схему виконання розпоряджень і відповідальності;
- відсутність прогалин в структурі командування на оперативному рівні (щоб не допустити втягування стратегічного командира в прийняття оперативних рішень);
- наявність зрозумілої системи комунікації та відповідальності;
- наявність в усіх оперативних командирів необхідного рівня підготовки і компетенції для виконання своїх завдань.

Оперативний командир:

розробляє і переглядає оперативний план поліцейського забезпечення зібрання та координує його виконання;

2) визначає структуру командування для здійснення оперативного командування на місцях;

3) підтримує контакт зі стратегічним командиром задля забезпечення відповідності плану стратегічним намірам;

4) ухвалює рішення, які ґрунтуються на принципах прав людини, і провадить роботу з огляду на оперативну інформацію, ризики та можливі варіанти дій, про що робить відповідні записи;

5) залишається в центральному командному пункті, щоб мати змогу взяти на себе відповідальність за будь-який аспект операції;

6) доводить план до відома тактичних командирів і, якщо під час заходу план змінюється, передає їм відповідну інформацію;

7) відповідає відповідність дій тактичних командирів стратегічним намірам і оперативному плану;

8) відповідає за інструктаж усіх співробітників щодо стратегічних намірів та

своїх конкретних функцій, зокрема й щодо будь-яких можливих обмежень їх функцій;

9) відповідає за вибір і використання різних варіантів тактичних дій;

10) забезпечує відповідне і пропорційне застосування сил поліції загрозам, позначених в існуючій оперативній інформації.

Для того, щоб оперативний командир мав змогу стежити за ситуацією, він має розташовуватися на відстані від зібрання, але в такому місці, де зможе безперешкодно підтримувати зв'язок із поліцейськими, які працюють на місці зібрання і де у нього буде можливість приймати і записувати всі необхідні рішення. Оперативний командир має за потреби забезпечити, щоб в командному пункті працювали оператори радіозв'язку, телефонні оператори, спеціальні консультанти (за необхідності), оперативні співробітники поліції, спеціалісти, відповідальні за ведення записів та співробітник із зв'язків із засобами масової інформації. Також можуть бути задіяні представники інших основних організацій (наприклад, пожежної служби, служби швидкої допомоги, місцевих органів влади).

У деяких країнах поліція використовує спеціальний автобус, в якому може перебувати до шести співробітників поліції, зокрема й оперативний командир, співробітник зі зв'язків із ЗМІ та оператори радіозв'язку. Автобус обладнаний так, щоб виконувати функцію центру зв'язку та забезпечувати певну гнучкість у ході поліцейських операцій.

В оперативному командному пункті також мають бути:

- телефони (в достатній кількості);
- декілька пристроїв радіозв'язку (у разі виникнення несправностей);
- журнал командування або журнал для запису подій;
- система відеоспостереження;
- карти або картографічна система;
- оперативний план; плани дій у надзвичайних ситуаціях;
- окреме приміщення для проведення інструктажу (і/або кімната для нарад);
- сигнал для мобільного телефонного зв'язку;
- список відповідних телефонних номерів та позивних.

.3. Тактичне командування

Завданням тактичних командирів є управління силами поліції у межах конкретної території. Їхнім обов'язком є управління конкретними функціями або визначеними силами поліції в рамках оперативного плану. Вони підзвітні оперативному командиру, виконують конкретні завдання або обов'язки щодо

контролю за операцією і мають певну кількість співробітників у своєму підпорядкуванні.

Є два види тактичного командування: територіальне та функціональне. Тактичний командир, що здійснює територіальне командування, відповідає за визначений район або територію, вказану оперативним командиром. Такий командир має певну кількість співробітників у своєму підпорядкуванні і може керувати низкою тактичних схем. Перед тим як дати дозвіл поліцейським на відповідні дії, він перевіряє, чи є підстави для застосування тактики, закладеної в оперативному плані. В обов'язки командира також входить скасування такого дозволу, коли в ньому більше немає необхідності.

Командир, що здійснює функціональне командування, має такі самі обов'язки, що й командир, відповідальний за конкретну територію, але замість визначеної географічної зони він відповідає за виконання певних функцій. До прикладів таких функцій належать:

– *командир із взаємодії з місцевою громадою.* Такі командири та їхні помічники відповідають за підтримання діалогу між організаторами зібрання або їх представниками і оперативним командиром до, під час і після зібрання. Вони також відповідають за взаємодію поліції зі широкою громадськістю;

– *командир із організації дорожнього руху.* Ці командири та їхні помічники відповідають за організацію безперешкодного руху транспорту в районі проведення зібрань. Вони організують об'їзди або зупиняють рух (за необхідності) і забезпечують якомога швидше повернення до нормального руху транспорту;

– *командири зі зв'язку.* Такі командири та їхні помічники відповідають за комплектування командного пункту і центру зв'язку, що забезпечує підтримку поліцейської операції. Командир, відповідальний за зв'язок, має мати відповідний досвід роботи з обладнанням поліцейських систем зв'язку, використання методів зв'язку з аварійно-рятувальними службами, роботи з картографічним програмним забезпеченням і системою відеоспостереження, а також відстеження та використання соціальних мереж як засобу комунікації з метою підтримки поліцейської операції;

– *командир із кримінальних розслідувань.* Ці командири і їхні помічники відповідають за розслідування повідомлень про вчинення злочинів під час зібрань, а також керують оформленням затримань. До початку зібрання стратегічний командир повинен визначити параметри розслідування правопорушень, пов'язаних із цим заходом, і підхід щодо притягнення затриманих до відповідальності;

– інші види функцій тактичних командирів можуть охоплювати керівництво групами щодо ведення діалогу; відповідальність за використання певного

спорядження (наприклад, командування групами поліцейських, які використовують вогнепальну зброю або спеціальними підрозділами з охорони публічного порядку); зв'язок із засобами масової інформації.

До обов'язків тактичних командирів належать:

- чітке розуміння стратегічної мети і завдань поліції;
- контроль за реалізацією тактики з охорони правопорядку відповідно до плану оперативного командування (з урахуванням дій у надзвичайних ситуаціях, затверджених у командній інструкції);
- ухвалення рішень у межах своєї сфери відповідальності, забезпечення проведення відповідного інструктажу для співробітників поліції і керівництво їх діями в межах своєї сфери своєї відповідальності під час операції;
- перебування у відповідному місці, що дає змогу виконувати свої функції в будь-який момент;
- забезпечення передачі всієї важливої інформації оперативному командирі (відповідно до ситуації).

Тактичні командири стежать за тим, щоб їхні власні дії та дії підпорядкованих їм співробітників відповідали стратегічним намірам і оперативному плану. Вони забезпечують проведення інструктажу для всіх своїх підлеглих щодо стратегічних намірів і оперативного плану ще до початку першого етапу операції і відповідають за результати діяльності своїх співробітників після закінчення зібрання.

Тактичний командир забезпечує передачу важливої інформації оперативному командирі і доведення важливої інформації до відома співробітників поліції, які працюють в зоні контролю тактичного командира. Тактичний командир завжди відповідає за поведінку поліцейських, які перебувають під його командуванням.

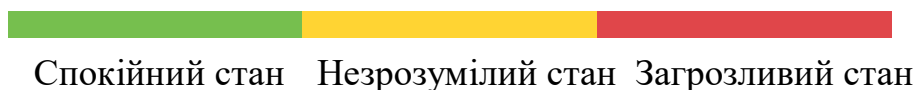
Аналізуючи наведену інформацію, слід наголосити, що кожен із трьох рівнів командування має свої функції і обов'язки щодо планування і підготовки до зібрання, сприяння проведенню зібрання і аналізу результатів після завершення заходу. Водночас слід мати на увазі, що деякі заходи здійснюються співробітниками поліції на всіх трьох рівнях командування і багатьох етапах операції. Зокрема, всі командири поліції зобов'язані підтримувати комунікацію з організаторами зборів та іншими головними сторонами, використовувати модель ухвалення рішень і оцінки ризиків, а також опиратися на основні принципи роботи із зібраннями під час планування і виконання своїх завдань, зокрема знання, сприяння, комунікація та диференціація.

Розділ 4. Тактичні методи, які можуть бути застосовані відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки під час масових заходів

Важливе значення при виборі того чи іншого тактичного методу, який може бути застосований працівниками правоохоронних органів відіграє «барометр стану».

«Барометр стану» слугує для того, щоб у простий та швидкий спосіб визначити стан у певний час, у певному місці. «Барометр» стану не слід плутати з оцінкою картини (ймовірності виникнення) загрози. «Барометр» стану поділено на три рівні: зелений, жовтий та червоний, де зелений вказує на спокійний стан, жовтий – на невизначений або незрозумілий стан, червоний – на загрозований стан (див. рис. 2).

Рис. 2 «Барометр» стану

«Барометр» стану використовується для того, аби визначити та вказати яким є стан у певному місці саме у той час, коли надійшло повідомлення або отримано інформацію про це. Насамперед оцінку стану проводить та людина, котра є відповідальною за дії у певному місці, наприклад, командувач поліцейської операції, командувач підрозділу або групи, але цією особою може бути, приміром, виконавець особливих доручень, якщо йдеться про більш обмежену зону дії. Повідомлення про стан має доповнюватися та супроводжуватися більш конкретним описом ситуації, наприклад, яка кількість осіб присутня на певній території або у певному місці та що вони роблять.

Зелений стан свідчить, що на місці спокійно і не відбувається або немає нічого, що вказувало би на якесь миттєве погіршення ситуації щодо правопорядку.

Жовтий стан вказує, що ситуація невизначена або незрозуміла. Це, наприклад, може обумовлюватися тим, що ситуація щодо правопорядку «рухається» у напрямку виникнення або ескалації конфлікту і змінюється на гіршу. Також, це може бути зумовлено тим, що на місці є чинники, які можуть миттєво вплинути на ситуацію, змінивши її таким чином, що виникне конфлікт із завданням ушкодження та застосуванням насильства. Приміром, може статися

так, що на демонстраційну ходу, учасники якої поведуться спокійно, у будь-який момент можуть скоїти напад опоненти, що мають протилежні погляди.

Червоний стан вказує на те, що відбуваються значні сутички, спалахи насильства, тобто конфлікт вже у розпалі. Те, що деякі особи вже почали завдавати травми, побої та ушкодження іншим, застосовують силу, або розпочали кидати окремі предмети у своїх опонентів, або навіть поліцейських, не може розглядатися як червоний стан. Але, якщо учасники усієї демонстрації або значна їх частина (значні їхні групи) розпочали численні бійки, тобто завдавати один одному численні побої та ушкодження, або пішли на штурм із застосуванням сили/насильства або у наступ, то це вказує на червоний стан. Стан може бути червоним навіть якщо поліція вважає, що вони зможуть втримати ситуацію під контролем та упоратися із нею.

Важливо зазначити та акцентувати на тому, що оповіщення згідно із показниками «барометру» стану вказує на ситуацію або забарвленість стану лише тільки в окресленій зоні або у певному місці. Це означає, наприклад, що під час значних демонстрації із кількістю учасників понад 1000 осіб забарвлення стану у передній частині демонстрації може бути «зеленим», водночас позаду ходи фактично може перерости у «червоний». Тому дуже важливо, щоб співробітник поліції, який доповідає про забарвлення стану та описує його, також повідомляв, у якій зоні це все відбувається.

Іншим чинником, на який також необхідно звернути увагу, є те, що ділянка «жовтого стану» дуже значна та широка, відтак вона позначає та описує усе, що може відбуватися у проміжку між спокійним станом та повним хаосом. Це означає, що особливо важливим під час повідомлень про «жовтий стан» є зазначення ще й причин та підстав того, чому стан визначено як «жовтий». Водночас у разі зеленого або червоного стану буде також дуже корисно, а відтак дасть значну допомогу, якщо разом із повідомленням про забарвленість стану на певному місці надаватиметься у будь-якій можливій формі додатковий опис подій, які відбуваються саме у той час. З огляду на це, повідомлення про забарвленість стану зазвичай має містити додатковий та стислий опис подій, тобто, «картину» стану.

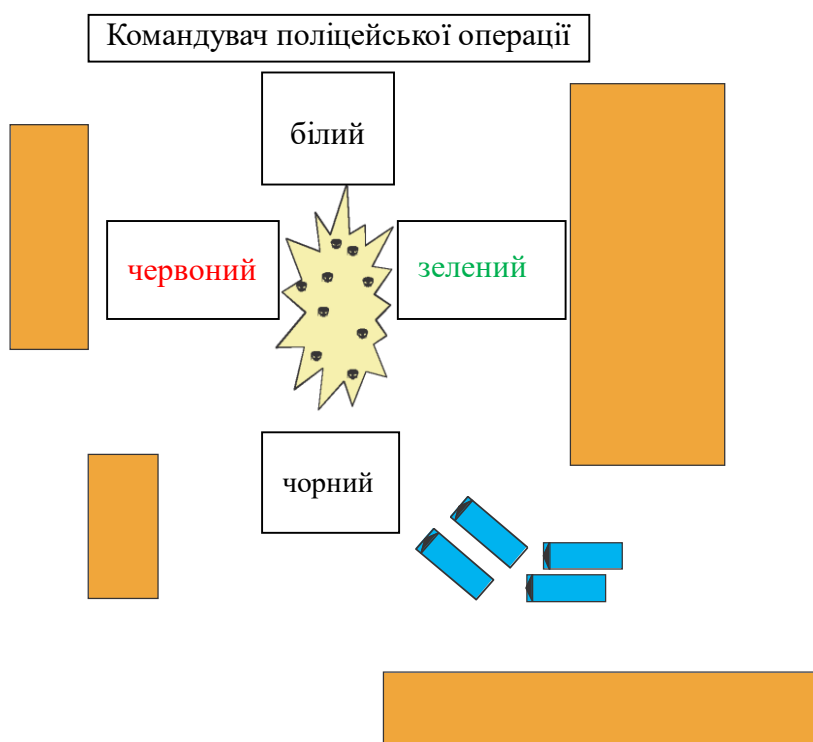
Ці три рівні «барометру» стану не слід плутати з оцінкою «картини» загрози, яка виникає перед або під час проведення події, публічного заходу, свята тощо. Оцінка «картини» загрози повідомляється за 5-бальною шкалою, тобто має 5 рівнів. Водночас, один свідчить про повну відсутність загрози, а п'ять про надзвичайно високий рівень виникнення загрози. Щодо загроз також повідомляється з урахуванням двох параметрів: ризику та небезпеки/серйозності. Ризик означає оцінений ризик виникнення загрозової ситуації або

того, що відбудуться небезпечні події або випадки. Небезпека/серйозність вказує на те, якими масштабними можуть бути за оцінками поліції негативні наслідки у разі, якщо ці небезпечні події матимуть місце.

Це означає, що «картина» загрози перед проведенням певного масового заходу, свята або публічної події може бути повідомлена як 4–4, але під час їхнього проведення не відбувається нічого особливого, не виникає жодної з оцінених загроз, унаслідок чого зберігається зелений стан. Якщо оцінка «картини» загрози виявилася неправильною, теоретично може бути так, що «картину» загрози повідомили як 1–1, а під час зазначених заходів або свят відбуваються серйозні сутички та сильні масові заворушення із застосуванням насильства. У такому разі стан стає «червоним». Здебільшого, якщо застосовується особлива тактика дій поліції, «картина» загрози зазвичай має 3–3 та вище. Під час проведення масових заходів, свят та урочистих подій часто стан змінювався між зеленим та жовтим, а згодом, у певних випадках, переростав у окремих місцях у червоний.

Для якомога швидкого визначення стану також слід застосовувати метод «розфарбовування». Дуже вагоме значення має те, щоб командувач поліцейської

операції визначив та вказав на проблемні зони («вузькі місця») натовпу. Хода демонстрантів може бути «розфарбована» (див. рис. 3).

Рис. 3. «Розфарбовування» ходи демонстрантів

Важливе значення при виборі відповідної тактики відіграє також «діалогова» поліція. Вона виконує важливу функцію у рамках Особливої тактики дій поліції з огляду на те, що вони дуже добре проінформовані про різні угруповання або групи, що беруть участь у демонстрації та утворюють ланку між організаторами або лідерами демонстрації та командувачем поліцейської операції під час її проведення. Спершу іноді існувала невпевненість та невизначеність у тому, в який спосіб поліція має налагодити комунікацію та вести діалог із демонстрантами.

Принципи зменшення та подолання конфліктів засвідчили важливість того, щоб усі поліцейські, які входили до складу підрозділів, що виконували завдання у рамках поліцейської операції, активно вступали у діалог та спілкувалися із демонстрантами та навколишньою публікою з метою пояснити наміри та цілі поліції, проінформувати про те, що відбувається, наприклад, під час здійснення блокування певних місць – перекриття вулиць (створення загородження).

Ведення діалогів та спілкування із публікою є важливим вже на місці проведення зібрання або демонстрації, де поліція безпосередньо у натовпі серед

людей зможе інформувати їх або отримувати від них інформацію. Результати досліджень засвідчують, який розвиток отримав цей спосіб останніми роками.

Тепер розглянемо різні можливі тактичні методи згідно скандинавської моделі.

«Кліщі-лещата». Маневр «Кліщі – лещата» є основним тактичним принципом під час застосування зазначених тактичних методів особливої тактики дій поліції. «Кліщі – лещата» зводяться до того, щоб завжди триматися та рухатися так, аби тактичні одиниці (підрозділ, група, тощо) мали змогу з декількох напрямків втрутитися у ситуацію та провести затримання правопорушника, порушника спокою або нападника, що почав застосовувати силу проти оточуючих.

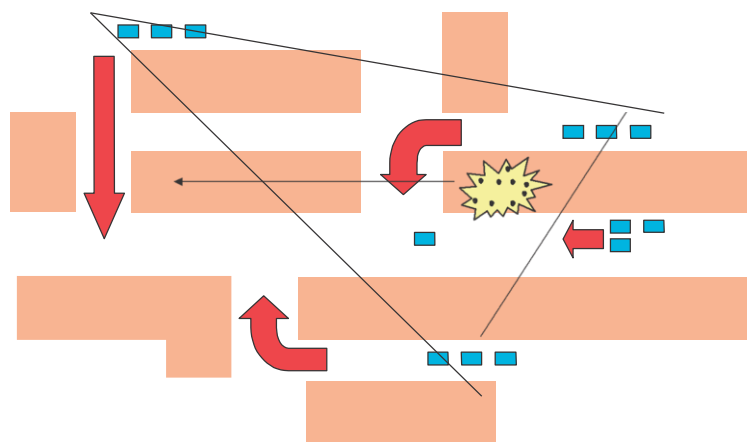
Цей принцип пов'язаний із процесом мислення, що охоплюється основною тактикою. Слід намагатися підлаштувати процеси під противника та за допомогою цього ускладнити його дії (перешкодити йому діяти самовільно), а відтак допомогти собі у ризикованій ситуації. Якщо ми здійснюємо затримання супротивників, або якимось іншим чином втручаємося у ситуацію із участю протилежної сторони, із декількох напрямків, то слід стежити за усіма зонами ризику, що призводить до послаблення можливості учасників людського зібрання діяти узгоджено з одного напрямку.

«Кліщі – лещата», які бачить протилежна сторона, можуть також мати запобіжний або стримуючий ефект. У цьому разі для протилежної сторони, яка має намір вчинити правопорушення або здійснити напад, буде набагато складніше простежити, де саме знаходяться співробітники поліції, а відтак ризик для них бути виявленим та схопленим стає набагато вищим.

Отже, дуже важливо продумати маневр «кліщі – лещата» під час тактичного планування і перед проведенням операції, і в момент планування тактики під час операції. Тактичний принцип «кліщі – лещата» дає змогу бути на крок попереду та зберігати максимальну гнучкість. Кожен керівник або командувач повинен увесь час добиватися таких тактичних моделей, в яких буде застосовуватися (тобто, одним із рішень яких має стати) принцип «кліщі – лещата».

Командувач операції має проаналізувати те, що може трапитися у певний момент у найгіршому випадку (за найгіршого розвитку ситуації). Якщо командувач аналізує в такий спосіб, то розміщення одиниць поліцейських сил (підрозділів на машинах) за принципом «кліщі – лещата» завжди створюватиме вигідний тактичний простір для віднайдення виходу зі складних ситуацій. Водночас важливо, щоб кожен керівник або командувач в організації, відповідно до принципів тактики віддання наказів та доручень, намагався якомога довше самостійно брати на себе відповідальність рухатися в такий спосіб, щоб

поліцейські у маневрі «кліщі – лещата» трималися разом із іншими одиницями, що виконують поліцейську операцію, та не відставали від них. Це може здійснюватися шляхом того, що підрозділи та поліцейські одиниці постійно рухатимуться паралельно до демонстрації (див. рис. 4).

Рис. 4. Маневр «Кліщі – лещата».

З огляду на певні причини або у зв'язку із певною ситуацією може бути ухвалено стратегічне рішення, яке полягатиме в тому, що тактичні резерви мають бути розміщені поза полем зору демонстрантів (так, аби не бути видимими демонстрантами), тобто триматися трохи далі. Якщо дорожній рух та стан дороги ускладнюють або унеможливають одночасне переміщення підрозділів або одиниць, це призводить до можливості здійснення навмисного, заздалегідь запланованого нападу на одиницю, що рухається попереду. Задля запобігання цьому тактичний резерв поділяється на групи по три одиниці, які увесь час розміщуються та рухаються у найвигідніший спосіб щодо демонстрації або зібрання людей (відповідно до темпу руху демонстрантів). Дві з вказаних одиниць з усією ймовірністю матимуть можливість рухатися одночасно та забезпечувати виконання «кліщів – лещат».

Мета «кліщів – лещат» – мати ідеальну стартову/вихідну позицію на випадок необхідності використання якогось із інших більш наступальних

тактичних методів, що описано далі у цій главі, для того, щоб вплинути на хід ситуації та змінити його (див. рис. 5).

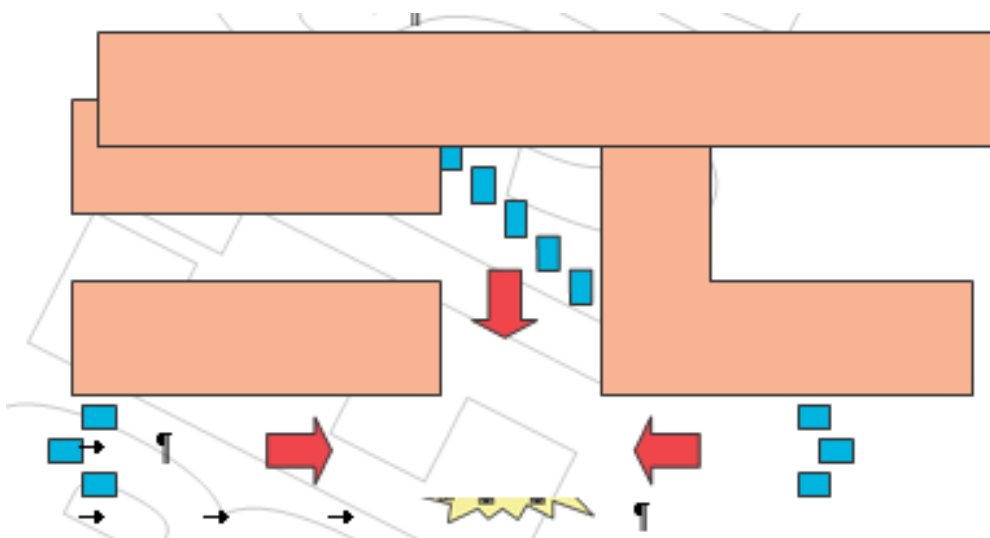

Рис. 5. «Кліщі – лещата».

Під час демонстрацій із підвищеним ступенем загрози, наприклад, перед воротами посольств, підрозділи можуть розташовуватися, вишикувавшись перед об'єктом загородження (доступ до якого заплановано заблокувати та перегородити), використовуючи при цьому транспортні засоби (фургони) для захисту. Навпроти цієї шеренги шикування, але за спинами демонстрантів, можуть розміщуватися додаткові підрозділи, утворюючи так «кліщі – лещата».

За такого розташування, яке зазначено вище, є також можливість розмістити тактичний резерв, який у цьому разі можна використати як «поручень» і який під час проведення поліцейської операції із застосуванням сил поліції разом із шеренгами, що знаходяться попереду та позаду демонстрантів, може проводити затримання або «розбиття» протестувальників на групи під час можливого розсіяння (розрідження) демонстрації або людського зібрання.

Патрулювання секторів. Якщо правоохоронці мають намір ввести ясність у загальну «картину» стану або отримати інформацію під час виконання службового завдання, або має на меті проінформувати громадськість про свої наміри та плани безпосередньо до або під час проведення події, то поліцейські можуть скористатися таким методом як «патрулювання секторів».

Територія проведення операції поділяється на сектори та контролюється певною кількістю поліцейських, яка, залежно від кількості секторів або оціненого ступеню ризику, може коливатися від однієї групи до декількох

підрозділів або відділень. Патрулювання секторів переважно здійснюється легкозахищеними підрозділами.

Патрулювання секторів проводять перед вказаною значною подією або святкуванням. Це також може стосуватися заявленої демонстрації, футбольного матчу тощо. Після закінчення таких публічних заходів або значних подій поліція продовжує патрулювання секторів доти, доки демонстранти, глядачі, люди, що спостерігають за подією, та інші не покинуть зону або вже більше не буде ризику виникнення масових заворушень та порушення громадського порядку.

Патрулювання секторів проводиться також у зв'язку зі спонтанними порушеннями правопорядку та масовими заворушеннями з тією самою метою, що описано вище.

Дуже важливим у роботі під час проведення особливої тактики є присутність при зібраннях людей та поміж ними піших патрулів, коли контакт та спілкування між патрульними (або постовими, що працюють по одному) та звичайними людьми – публікою, як вважається, сприяє зменшенню ймовірності виникнення конфліктів.

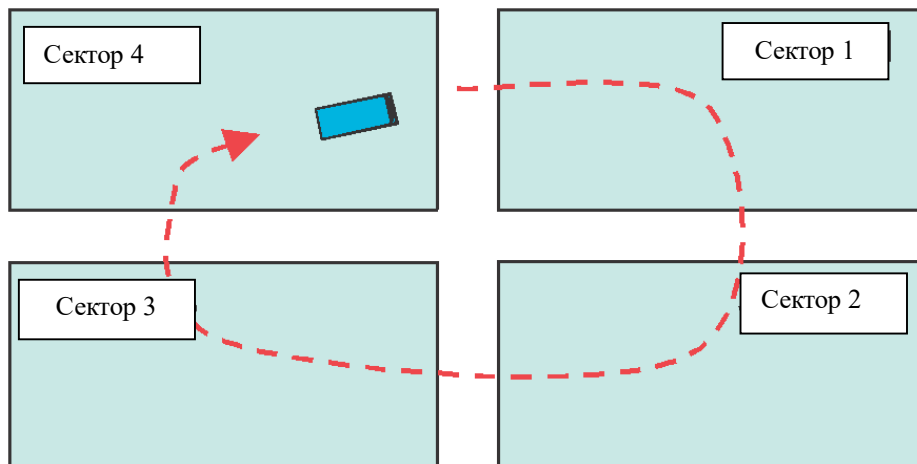
Патрулювання секторів зазвичай полягає у тому, щоб бути постійно на виду та перебувати у постійному русі під час проведення більш масштабних людських зібрань, а також спілкуватися із окремими людьми та перехожими і проводити спостереження. За необхідності проводиться перевірка власних речей та предметів перехожих, наприклад, сумок, валіз, рюкзаків тощо. З огляду на оцінку наявних ризиків, загального стану та ймовірності виникнення загрози, таке патрулювання секторів може здійснюватися парними (подвійними) патрулями або групою.

Зазвичай командувачу підрозділу окреслюється певна територія, в якій він має проводити посекторне патрулювання. Залежно від того, скільки груп має командувач підрозділом (відділенням) у своєму розпорядженні, він може поділити усю територію на декілька менших секторів. Під час поділу важливо, щоб межі цих менших секторів були чітко позначені та відокремлені один від одного природніми кордонами, наприклад, проспектами або автошляхами (вулицями відповідного розміру). Це дасть змогу деяким патрулям, групам або підрозділам краще вивчити та зрозуміти як поділені сектори.

Якщо загальна «картина» ймовірності виникнення загрози це дозволяє, то патрулювання секторів може здійснювати окрема/одиначна група на машині. Це

означає, що район патрулювання групою охоплює сектори 1, 2, 3 та 4. (див. рис. 6).

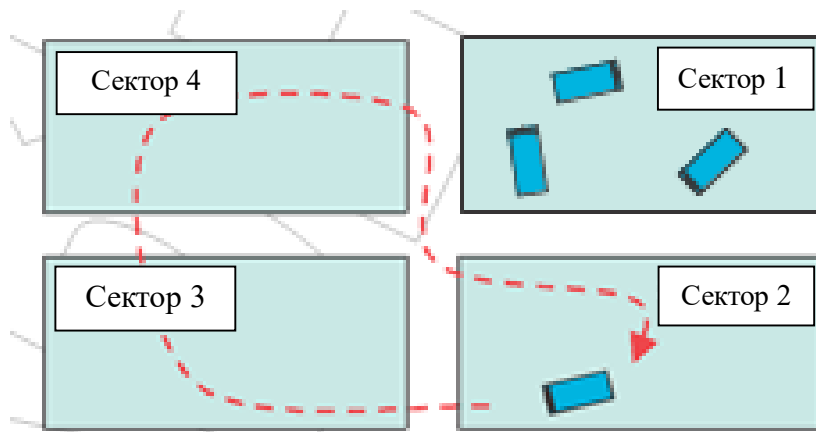
Рис. 6. Патрулювання секторів на машині

Якщо група буде заблокована або оточена, дуже важливо, щоб її командир негайно повідомив про це своєму командувачу підрозділом (відділенням), щоб останній зміг вислати йому на допомогу іншу машину з групою підкріплення.

Посилене (сконцентроване) патрулювання секторів відбувається на тій території, де поліція очікує виникнення заворушень та порушення громадського порядку (у цьому випадку сектор 1). Залежно від того, де очікуються ці сутички та заворушення, на патрулювання сектору 1 може бути виділено таким чином 3 машини із групами, тоді, коли одна група на машині продовжує патрулювати сектори 2, 3 та 4. (див. рис. 7).

Якщо виникнення заворушень та порушення порядку очікуються також і в інших секторах, то слід проводити патрулювання секторів зазвичай із взаємним

перекриттям цих секторів, щоб відтак поліцейські сили концентрувалися там, де насамперед очікуються масові порушення порядку.

Рис. 7. Посилене патрулювання на машинах

З огляду на принципи економного використання своїх сил, інтенсифікація патрулювання секторів посилюється відповідно до наявної інформації, ходу публічного проведення заходу та розвитку подій на його місці, рівня загрози.

Під час патрулювання секторів такого типу кожна група вишиковується та пересувається так, щоб була змога її чітко бачити. Командувач групи розміщується у машині так, щоб йому зручно було вести спостереження та швидко проводити можливе затримання.

Водії залишаються у машинах та розміщують їх відповідно до запланованої тактики або згідно з інструкціями командувача підрозділу або групи.

Вказання шляху прямування (спрямування). Вказання шляху прямування (спрямування) означає, що поліцейські підрозділи ведуть демонстрантів або спрямовують дорожній рух у тому напрямку або тими шляхами, які поліція разом, наприклад, із організаторами демонстрації або її лідерами/керівниками визнали за доречні та відповідні до ситуації. Згідно зі Законом України «Про Національну поліцію», поліція також має можливість вказувати шлях, якщо для цього створено усі передумови.

Вказання шляху прямування (спрямування) може використовуватися під час демонстрацій та інших (урочистих/святкових) подій, проведення яких, як передбачається, може спричинити та викликати проблеми з дорожнім рухом (тягучки, затори тощо) або інші ускладнення. До таких подій належать також великі спортивні змагання, наприклад, велогонки, марафони, різноманітні фестивалі тощо.

Кількість поліцейських підрозділів або одиниць, що мають використовуватися, залежить від оцінки ризику та її склад може охоплювати усіх – і окремих звичайних патрульних (що працюють поодиноці) та постових, що регулюють дорожній рух, і

декілька підрозділів, які перекривають та блокують провулки та бокові вулички відповідно до руху колони демонстрантів.

Під час вказання шляху прямування (спрямування) шиккування та розташування поліцейських підрозділів залежить від сигналу, який має намір поліція подати учасникам події або заходу. Якщо мирна хода демонстрантів має повернути на певному перехресті та пройти повз певну вулицю, поліцейські машини можуть бути поставлені так, щоб утворювати дугу, відтак бути захистом або огороженням задля вказання напрямку руху (див. рис. 8).

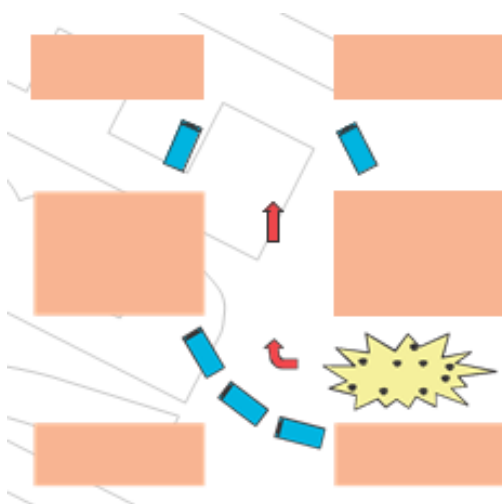

Рис. 8. Вказання шляху прямування (спрямування)

За потреби може виставлятися масивне загородження для того, аби створити суцільний захист та повністю перекрити вулицю (див. рис. 9).

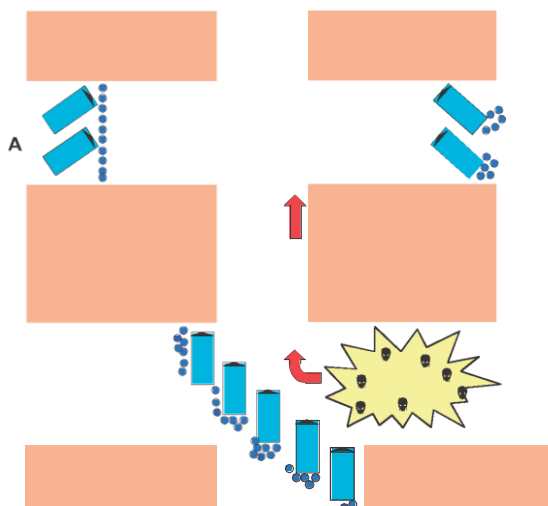

Рис. 9. Вказання шляху прямування (спрямування)

Блокування певних місць (перекриття вулиць) та щільна охорона під посиленням контролем. За потреби поліція може обмежити право демонстрантів або унеможливити доступ або прохід до певного місця під час публічних заходів та зібрань або державних свят. Це може здійснюватися у разі виникнення ризику масових заворушень або порушень громадського порядку,

для уникнення конфронтації та сутичок між групами або для захисту об'єктів нерухомості, приміром, посольств тощо. Поліції слід уникати потрапляння у такі ситуації, де обмеження у просторі не дасть змогу повноцінно діяти проти потенціальних агресивно налаштованих демонстрантів, оскільки саме тоді існує максимальний ризик виникнення конфліктів, зокрема й із численними фізичними ушкодженнями.

Якщо поліція під час аналізу ступеню ризику та наявності (можливих) загроз розглядає та ухвалює один або декілька сценаріїв виникнення такого потенційного ризику, перед проведенням операції головний керівник поліції разом із командувачем поліцейською операцією та командирами підрозділів проводять обговорення та розробляють тактику дій навколо зазначених місць під час планування з метою оптимізації передумов та можливостей для запобігання конфліктів із отриманням фізичних ушкоджень.

Щільна охорона під посиленням контролем може проводитися з подвійною метою. Щільна охорона під посиленням контролем може застосовуватися, коли учасники демонстрації, наприклад, проявили поведінку, що, на думку поліції та відповідно до її очікувань, може призвести до виникнення масових заворушень та актів порушення громадського порядку. Метод, коли поліцейські підрозділи на машинах та піший особовий склад стежать за діями демонстрантів, спостерігають за ними, контролюють та роблять спроби підтримувати з цими демонстрантами діалог, постійно спілкуються, має на меті запобігти будь-якому виникненню конфліктів або можливому вчиненню правопорушення. Шляхом проведення, за необхідності, швидкого та вибіркового затримання під час щільної охорони з посиленням контролем, поліція має змогу забезпечувати певний диференційний режим роботи стосовно демонстрантів і відтак запобігати виникненню значних заворушень та скоєнню порушень громадського порядку.

Іншою метою проведення щільної охорони із посиленням контролем може бути захист людського зібрання, наприклад, демонстрації під час руху, від можливого нападу.

Щільна охорона із посиленням контролем здійснюється шляхом того, що поліцейські підрозділи/одиниці, які стежать за демонстрацією, розміщують свої машини і перед нею, і позаду цієї демонстрації. Особовий склад розташовується по обидва боки від демонстрації якомога ближче – на максимально можливій відстані до осіб-учасників демонстрації – з метою попередити ймовірне вчинення правопорушення, інформувати про наміри поліції, підтримувати діалог із учасниками демонстрації або отримувати необхідну інформацію від них (див. рис. 10).

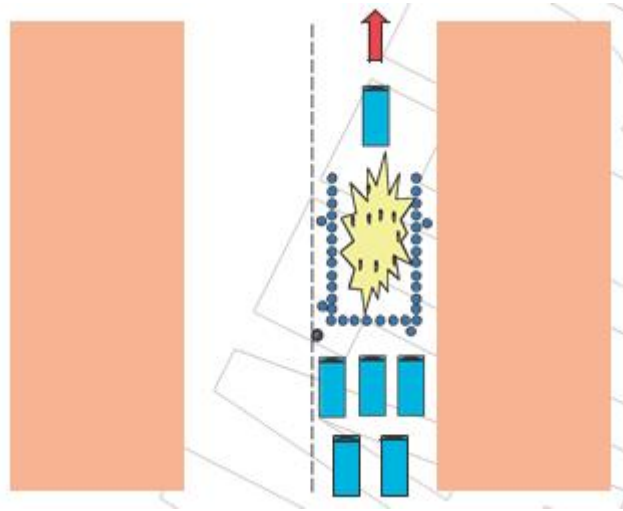

Рис. 10. Щільна охорона із посиленням контролем

Затримання деяких осіб. Затримання може здійснюватися і особовим складом в уніформі, і співробітниками у цивільному, що працюють у легко захищених та добре захищених (броньованих) автомобілях.

Затримання належить до буденної роботи правоохоронців. Різниця між звичайним затриманням та затриманням, що відбувається під час демонстрацій, полягає у наявності певних чинників, на які потрібно звернути увагу. Погано сплановане та непрофесійно проведене затримання у недоречно/невдало обраний час може не тільки поставити поліцейських, які його проводять, у незручне становище або створити для них небезпеку, а навіть спричинити негативні наслідки та створити ускладнення для подальшого проведення усієї операції, поставивши його під загрозу.

Водночас не слід занадто драматизувати затримання у людських зібраннях та під час заходів. Затримання, проведене у спокійний спосіб, без його драматизації, що супроводжуватиметься належним спілкуванням, без агресивності, здебільшого взагалі не призведе до якихось небажаних реакцій з боку оточення. Якщо затримання може бути здійснено за допомогою спілкування, що призведе до надання добровільної згоди та підкоряння затриманою особою наказам поліції, то можливо на це також варто спрямовувати свої зусилля під час роботи зі зібраннями людей.

З огляду на те, що затримання у людському зібранні здебільшого може призводити до сильної реакції та дій проти працівників поліції, іноді навіть до спротиву, нападу, застосування сили та побиття працівників поліції, не тільки з боку того, кого затримують, а також інших осіб, особливо важливо оцінити ситуацію взагалі, а також можливі негативні наслідки такого затримання, безпосередньо перед його здійсненням (здійсненням такого силового втручання). Іноді краще почекати з проведенням затримання до створення більш

тактично вигідної ситуації. Така оцінка має завжди базуватися на принципах необхідності та пропорційності.

Може бути складно провести таку оцінку для поодинокого патрульного або командувача групою. Здебільшого командир групи необхідно провести таку оцінку із кращим розумінням ситуації загалом, чи проводити затримання саме у цей момент, чи ні. За сприятливої ситуації командир групи має дати знати про це підлеглим та віддати наказ на проведення затримання. В іншому випадку поодинокі патрульні (співробітники окремого патруля) мають проводити затримання у такий самий спосіб, як і під час виконання щоденної роботи (під час щоденного патрулювання), але, зрозуміло, слід робити це, зважаючи на власну оцінку ситуації, легітимності своїх дій та можливостей.

Однак, у деяких випадках ситуація може бути такою, що затримання проводити не можливо або не склалося передумов для спокійного проведення затримання або силового втручання на основі спілкування. Для того, аби проведення такого затримання було успішним, необхідно, щоб воно було заздалегідь сплановано та проведено неочікувано для правопорушника.

Доречно для проведення фізичного затримання виділити та передбачити двох поліцейських із групи. У невідкладних випадках доречніше, щоб командувач групи визначив, хто саме з поліцейських має проводити затримання залежно від того, на якій відстані вони знаходяться стосовно того, кого планується затримати, або інших обставин.

Інші члени групи відповідають за безпеку та утворення захисного, оборонного кола, повернувшись до оточуючих із метою інформування їх про те, що відбувається, та захисту поліцейських, які здійснюють затримання, від імовірного нападу або спроби звільнити особу-правопорушника. Вкрай важливо, щоб поліцейські, які утворюють захисне, оборонне коло, підлаштовували свої дії під ситуацію для того, щоб не спровокувати та не поглибити конфлікт, не накаляти ситуацію з подальшим розвитком подій. Якщо є такі передумови, то також важливо поінформувати обурених осіб про причини здійснення поліцією затримання. Якщо затримання відбулося не у зв'язку із протиправними діями, то є великий ризик того, що оточуючі розцінять дії поліції як неправомірні або не цілком зрозуміють причини для затримання.

Коли поліція наближається до тієї особи, котру планується затримати (що є об'єктом для затримання), здебільшого перевагою є затримання у спокійний спосіб, без привертання надмірної уваги. Коли поліцейські перебувають у зручній позиції для проведення затримання, вони різко змінюють темп (тобто,

пришвидшуються) для того, аби затримання було неочікуваним і для особи – об'єкта для затримання, і оточуючих.

Якщо є можливість, можна також якимось чином відволікти увагу натовпу або людського зібрання, наприклад, розмовою або якоюсь розвагою тощо, поки буде здійснюватися затримання. Однак, така розвага не має бути у такій формі, що сама по собі призведе до загострення ситуації та виникнення конфлікту.

Затриманого швидко відводять від місця затримання, та ведуть або до власної патрульної машини, або до іншої машини для транспортування. Дуже важливо, щоб водій вибрав/знайшов якомога зручніше місце для розташування спецтранспорту. Група має перебувати поруч із транспортним засобом та використовувати його у якості захисту під час посадки. Після цього машина може покинути місце затримання без подальшої необхідності здійснювати складні маневри (не виконуючи складних маневрів).

Під час затримання вкрай важливо, щоб командувач групи перебував трохи далі і при цьому не брав активної участі у фізичному затриманні або починав/вступав у дискусію з окремими особами з оточуючих. Це необхідно для того, аби мати можливість спостерігати за ситуацією та діями групи, і, за необхідності, підійти, втрутитися у ситуацію, віддати якесь розпорядження та відкоригувати дії підлеглих. Якщо командувач групи бачить, що ситуація загострюється та є ризик перерости у бійку або конфлікт, вийшовши з під контролю, то він має віддати наказ припинити проведення затримання.

Під час затримання поліцейські інформують керівництво в належний спосіб про причини затримання згідно з Кримінальним кодексом або Законом «Про Національну поліцію». Поліцейський, який провів затримання, відповідає за затриманих або взятих ними під опіку або захист осіб під час затримання аж до моменту передання їх відділенням/групам для транспортування.

Командувач групи завжди несе відповідальність за документування проведеного затримання. Також він відповідальний за передання цих рапортів командувачу підрозділу.

Якщо командувач підрозділу або групи ухвалює рішення провести масові затримання (декількох осіб), то він інформує про це командувача транспортного підрозділу. Також повідомляється інформація про очікувану кількість затриманих осіб. Відповідно до цього командувач транспортного підрозділу надає необхідну кількість транспортних засобів та домовляється зі штабом про виділення альтернативних відділків.

Під час затримання, коли більшість або багато осіб підозрюються у вчиненні однакового правопорушення у той самий час та тому самому місці, командувач

підрозділу несе повну відповідальність за контроль того, щоб осіб не затримували безпричинно та без будь-яких на те підстав.

Якщо певні особи з числа затриманих можуть підозрюватися у вчиненні особливо тяжких злочинів, їх позначають або відмічають у переліку особливим чином, і першими садять до спеціальних машин та відвозять до СІЗО (або відділків для утримання затриманих або заарештованих). Цих затриманих необхідно відділити від загальної маси інших затриманих осіб та тримати окремо. Їх не можна перевозити з усіма іншими.

Розділення (розосередження) та розбиття. Цей метод використовується під час виникнення значних масових заворушень (безладів) та порушень правопорядку, бунту, штурму демонстрантами будівель, а також під час зібрань, де проведення великої кількості затримань є неможливим з огляду на безпеку. Розділення (розосередження або розбиття) полягає у тому, щоб розділити натовп людей, розбивши його на окремі менші групи. Мета цього – розділити та прорідити масивний натовп або велику кількість присутніх порушників порядку та полегшити ситуацію, щоб поліція змогла взяти її під свій контроль та легко керувати нею. В результаті такого розділення та розбиття стане можливим затримання осіб, що вчинили під час проведення демонстрації якісь правопорушення або злочини.

Під розділенням/розбиттям розуміється розділення великої маси або натовпу осіб на менші групи різного розміру, яким має бути надана можливість покинути місце події. В інакшому випадку, вони будуть лише перебігати з одного місця на інше.

Маневр виконується у такий спосіб: поліція рухається у напрямку тої групи, яку необхідно розбити на окремі менші групи, або наступаючи єдиною зібраною групою з одного боку (див. рис. 11), або меншими підрозділами з багатьох боків (див. рис. 12). Внаслідок цього поліція виступає як масивний загін. Таке силове втручання (тобто, така силова операція) має бути добре продумана та виконана із високою ефективністю, тому що внаслідок цього поліція, після того як візьме ініціативу в свої руки, повинна утримувати її під контролем.

Основним принципом є те, що поліція проводить масивний наступ так, щоб натовп, в якому виникли масові заворушення, можна було безпечно спрямовувати та рухати у потрібному напрямку, але водночас і так, щоб цей натовп мав змогу розбігтися по провулках та бічних вуличках, розбившись на менші групи (див. рис. 11, 12).

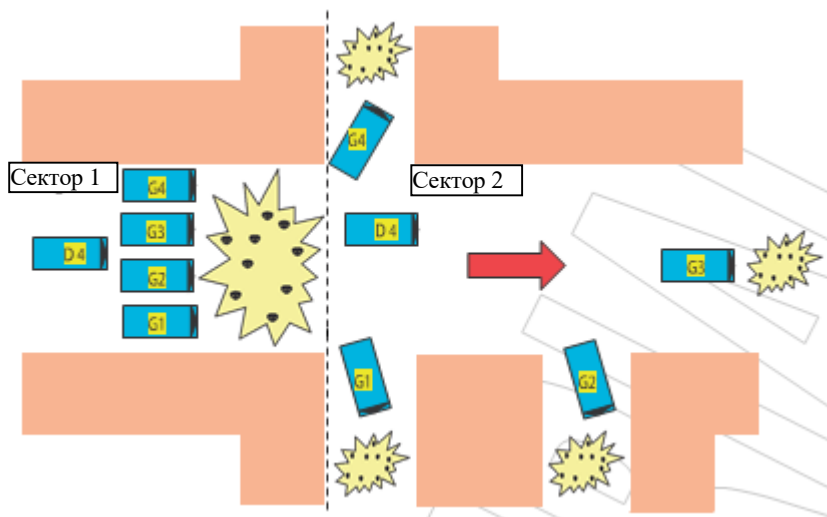

Рис. 11. Розділення (розосередження) та розбиття.

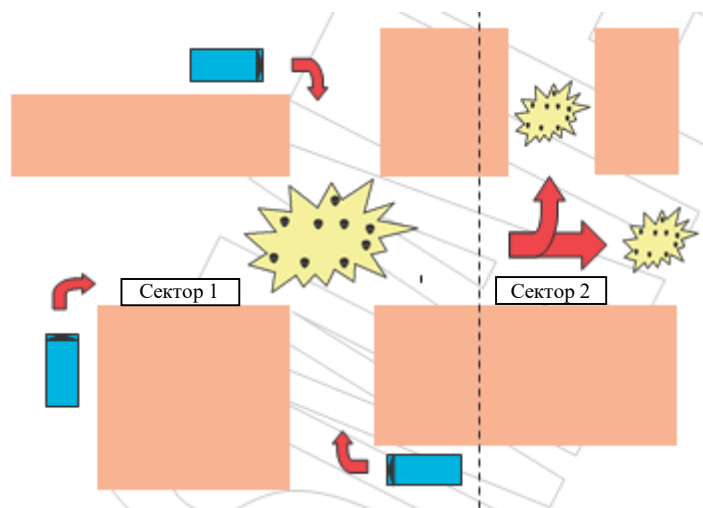

Рис. 12. Розділення (розосередження) та розбиття.

Якщо натовп людей вже розійшовся по вулицях міста, тоді поліція (її особовий склад) має залишатися у машинах для того, щоб швидко почати переслідування, наздогнати та схопити порушників порядку у бічних вуличках та провулках (див. рис. 11).

Після вдалого розосередження демонстрації (розділення та розбиття маси на окремі групи) поліція може підготувати здійснення маневру «кліщі – лещата» з метою проведення затримань безпосередньо всередині малих груп. Затримання правопорушників та провокаторів має відбуватися без зволікань та одразу, як натовп людей стане менш щільним, проведення затримання є виправданим з огляду на тактику та безпеку (тобто, можливо легко та безпечно провести затримання порушників).

Маневр «Шлюз». «Шлюз» є способом наступу, мета якого раптово позбавити зібрання людей (людський натовп) можливості вільно рухатися для проведення вибіркового затримання окремих осіб з цього натовпу, або взяття їх

під свою опіку/ захист, або не дати змогу певним особам чи групам осіб потрапити у середину натовпу, не допустити їхнього контакту з натовпом або відсунути та віддалити цих осіб або ці групи осіб якомога далі від натовпу.

Метод «Шлюз» може таким чином застосовуватися з метою проведення диференціації та відбору. Водночас, вказаний метод на початковому етапі може створювати хаос в середовищі тих, стосовно кого його застосовують, і тому під час його проведення поліція має проводити роз'яснювальну роботу – спілкуватися з людьми з натовпу та інформувати їх про причини (тобто, є великі вимоги щодо проведення спілкування з людьми у натовпі та повідомлення їм поліцією необхідної інформації).

Під час проведення маневру «Шлюз» висувуються чіткі вимоги вибору моменту раптовості та несподіваності, вмінь та навиків водія керувати транспортним засобом та спроможності членів групи виявити ініціативу та вміти рухатися у перемінному темпі (вміння у потрібний момент пришвидшитися). Також є певні вимоги щодо вибору відповідного місця, в якому виконання маневру «Шлюз» буде найефективнішим. Щоб здійснити такий маневр, необхідно мати достатньо велику кількість вільних співробітників поліції у своєму розпорядженні.

Виконання маневру «Шлюз»: дві машини (два фургони) ставлять у навскісне положення, щоб таким чином утворити букву «V» – внизу цієї фігури має залишитися невеличкий прохід (для однієї людини). Цей прохід має слугувати для вибору людей з цього натовпу або цієї групи. Альтернативний варіант – створити такий прохід між машиною та стіною будинку біля його рогу. Інші машини підрозділу розміщують поруч із двома першими машинами. Щоб усе пройшло як слід, необхідно, щоб проведення такого маневру здійснювалося із певною швидкістю.

Найбільш відповідним засобом для створення «Шлюзу» є броньовані – добре захищені машини або фургони, але також для цього можуть бути використані і легко захищені автівки.

Безпосередньо після того, як машини утворили необхідну фігуру та стали у відповідні позиції, персонал має швидко вивантажитися з машин. Буде ефективно, якщо спецзасоби та обладнання у легко захищеному фургоні (транспортному засобі) будуть розміщені так, щоб персонал мав змогу вибігати з машини також і через задні двері. Особовий склад груп у цьому разі має особисто відповідати за те, щоб знати все, що необхідно йому робити та які він має здійснювати дії, а також блокувати проходи, що утворилися між машинами з метою запобігання спробам

втечі, водночас починати допитувати учасників цього натовпу (тобто, проводити збір інформації) та спілкуватися із ними.

Дуже корисним буде, якщо у кожному фургоні буде у наявності певна кількість щитів, які можна буде використати для перекриття як основного проходу у самому «Шлюзі», так і місця, де є можливість втечі або є проходи між або уздовж машин.

Місце для проведення «Шлюзу» має обиратися за можливості таким чином, щоб особи, які підлягають затриманню, не мали змоги втекти, скориставшись, наприклад, під'їздами, головними входами, сходовими майданчиками або пожежними драбинами, або в такий спосіб, аби сторонні перехожі, які непричетні до вчинення злочину або правопорушення, випадково не потрапили/не зайшли у «Шлюз».

Офіцер, який має керувати роботою, стає поміж «шлюзом» та тим місцем, де буде проводитися обшук та допит, та дає команди затриманим особам, коли вони мають виходити по одному через «Шлюз» для обшуку та допиту.

Один або два правоохоронці розміщуються таким чином, щоб мати змогу спостерігати та бачити зверху простір між фургонами з метою попередження інших про наявність у затриманих каміння або якоїсь метальної зброї, а також

Також «Клин» використовується для того, аби розділити ходу демонстрантів або людське зібрання безпосередньо у русі так, щоб мати змогу відділити правопорушників або порушників порядку, та відвести основну масу мирних демонстрантів далі. Метод застосовується, коли група нападників направляє збоку на ходу демонстрантів/учасників людського зібрання, або рухається прямо спереду на демонстрантів, чи позаду них.

Якщо поліція знає про запланований напад заздалегідь або бачить, що все йде до того, дуже ефективним буде, якщо керівник поліцейської операції проведе попередню розвідку та огляд місцевості з метою визначення тих місць, де можна провести тактику «Клин», тобто, відділити потрібну групу від основної ходи.

Є два основних типи клинів – рухомий та стійкий (нерозривний). З огляду на основні методи, поліцейські мають далі вже підлаштовувати проведення клину під навколишні умови та інші обставини. Для успішного виконання «Клину» дуже важливо, щоб маневр супроводжувався ефектом несподіванки, здійснювався швидко та зненацька, і, насамперед, дії під час його виконання мають бути послідовними та чітко виваженими.

Рухливий клин. Рухливий клин виконується з положення «подвійної щільної охорони із посиленням контролем». Його мета – відділити окрему групу певних осіб від решти учасників людського зібрання або ходи демонстрантів, а після цього відтіснити та блокувати їх усіх за допомогою методу «Шлюз», або у якийсь інший придатний спосіб утримати їх від подальших дій.

Така операція починається з того, що достатня кількість підрозділів прямує до задньої частини демонстрації. Поліцейські виходять із машин та двома рядами починають рухатися за колоною маневром «щільна охорона із посиленням контролем». Це можна досягти або завдяки тому, що поліцейські, які мають здійснити проведення «Клину», підсилюють тих поліцейських, що здійснюють «щільну охорону із посиленням контролем», та долучаються до них, або тому, що ті підрозділи, які мають провести операцію, утворюють дві шеренги та починають здійснювати «щільну охорону». Якщо поліцейські зможуть виконати зазначені дії у якомога спокійний спосіб, непомітно, без привертання особливої уваги демонстрантів або учасників людського зібрання,

то є можливість здійснити «Клин» із ефектом несподіванки (рис. 14, 15, 16,

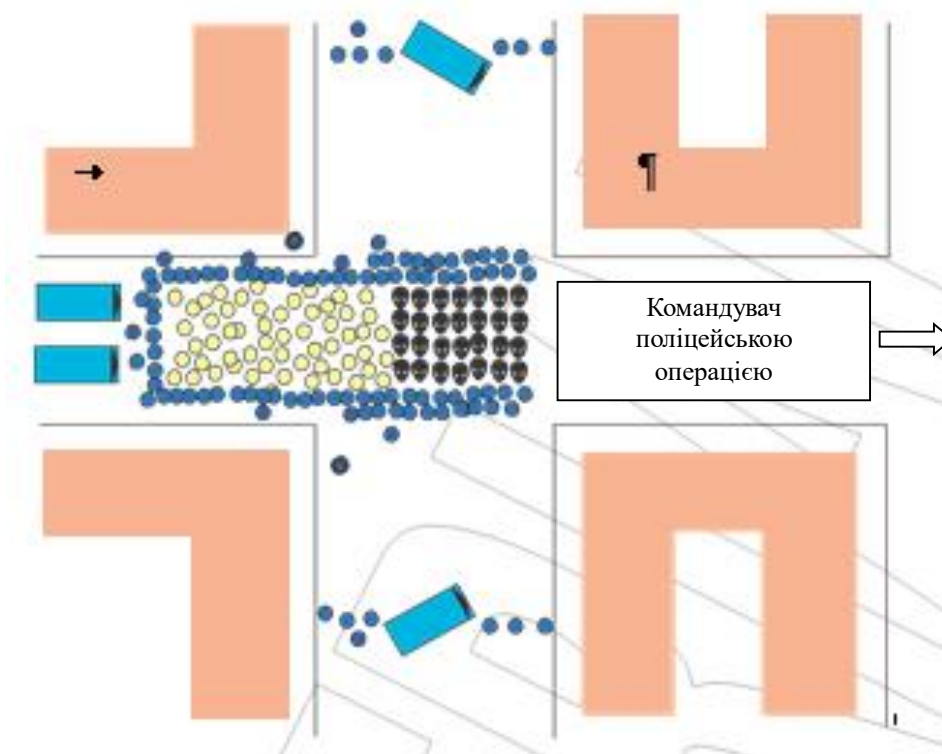
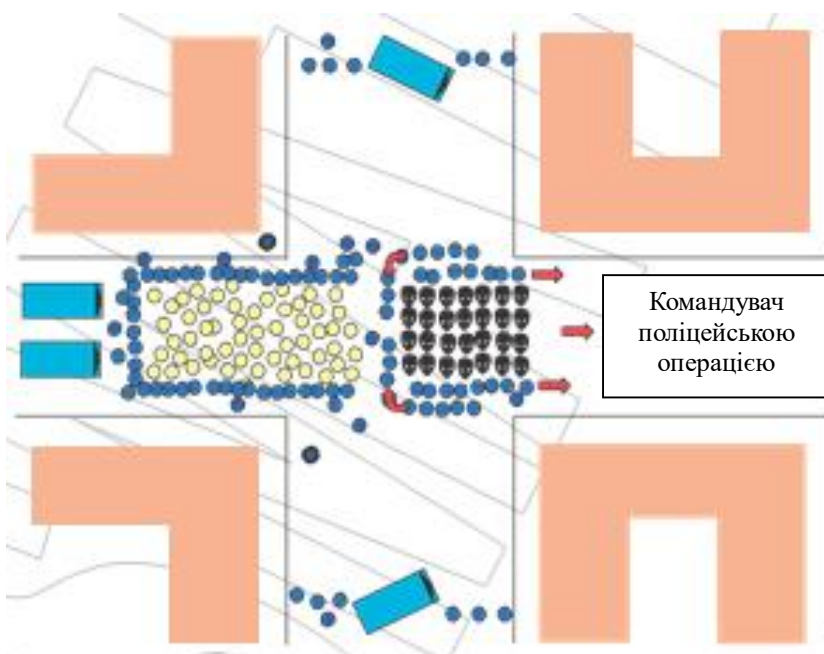

Рис. 14. Рухливий клин

Порядок дій під час виконання маневру «Клин»:

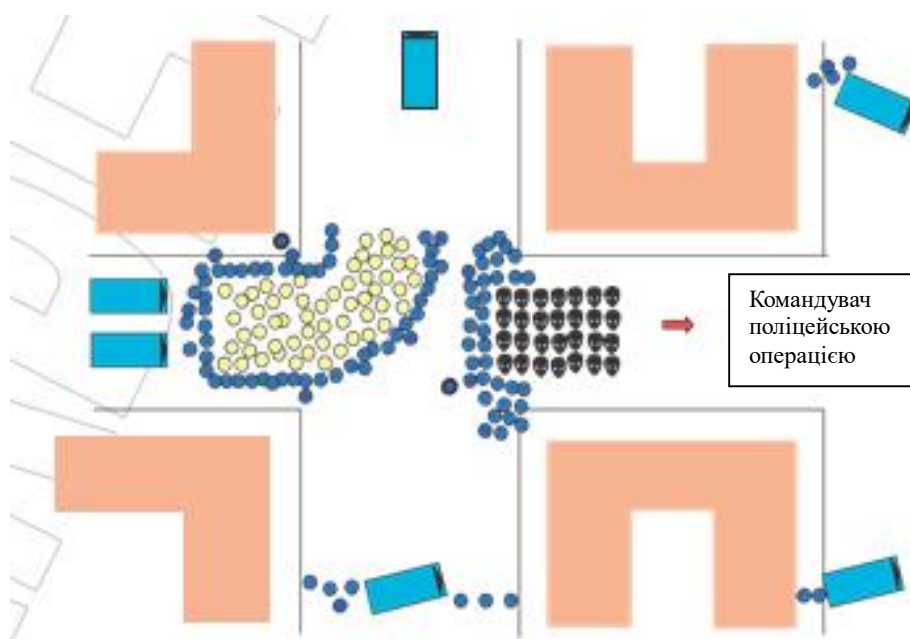
1. Здійснюється щільний захист із посиленням контролем.
2. Додаткові поліцейські слідуєть та супроводжують колони по зовнішній стороні під час щільного захисту із посиленням контролем.

Рис. 15. Рухливий клин (продовження).

3. Коли особовий склад поліції вже на місці, подається знак або повідомлення командувачу поліцейською операцією (далі – КПО) або командувачу відділення (далі – КВ), що керує відділеннями, які приймають участь у маневрі.

4. КПО або КВ повідомляють особовий склад, щоб ті були готові утворити клин.

Рис. 16. Рухливий клин (продовження).

5. КПО або КВ розпочинають зворотній відлік та по команді «Нуль!» зупиняють крайні ряди, розвертають їх на 180 градусів та вклинаються між тією

групою, яку необхідно відділити, та іншими учасниками демонстрації або людського зібрання.

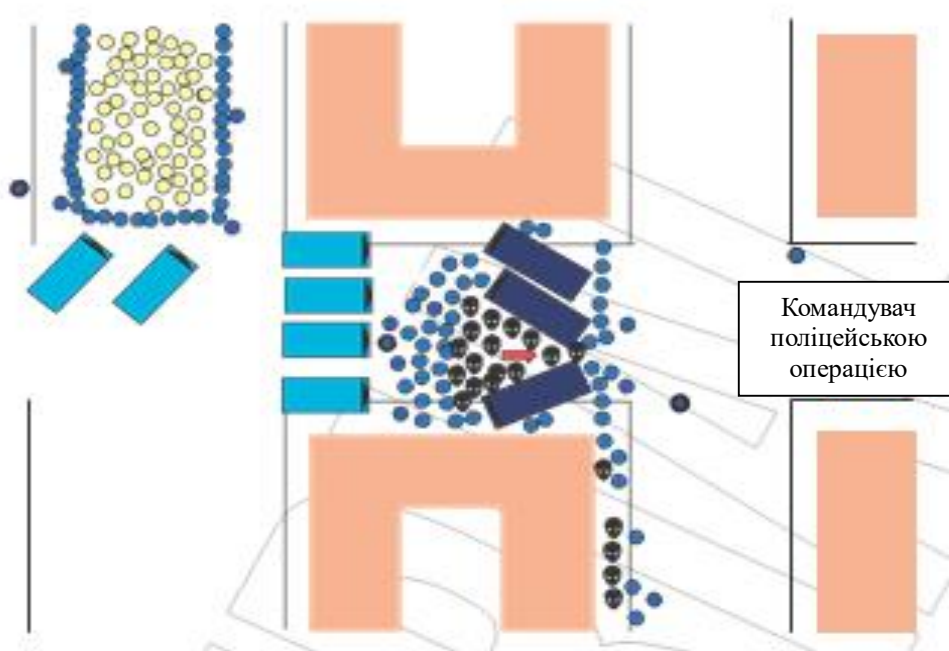

Рис. 17. Рухливий клин (продовження).

6. Крайні ряди відокремлюють агресивно налаштовану та схильну до насильства групу від демонстрації, а водночас мирну частину демонстрантів спрямовують в інший бік та ведуть альтернативним запасним маршрутом.

7. Створюється «Шлюз» у тому місці, де група осіб, налаштованих на бійку або безлади, гуртується, водночас здійснюється блокування для проведення подальшого розпізнання/виявлення правопорушників та вибіркового затримання. Мирна частина відводиться далі, якщо це дозволяють ресурси особового складу, під щільною охороною, посиленням контролем, при цьому поліцейські, які виконують його, інформують учасників демонстрації про те, що сталося та ведуть їх у потрібному напрямку.

Стійкий (нерухомий) клин. Стійкий (нерухомий) клин утворюється на перехресті, де можливо вести групу правопорушників або нападників до того місця, де буде проведено маневр «Шлюз», а мирну частину іншою вулицею. Ефективним буде розташувати машини, що здійснюватимуть «Клин», поза межами видимості, наприклад, за фасадом будинку, припаркованою вантажівкою або воротами, для того, щоб за допомогою ефекту несподіванки успішно провести цю операцію.

Також вагоме значення має те, щоб та група, яку заплановано блокувати із метою перевірки та виявлення правопорушників, не втекла через входи будинків,

приміщення крамниць та паркувальні зони, а також щоб непричетні, невинуваті перехожі через незнання опинилися посеред цієї групи.

Необхідно залучити достатню кількість наявних співробітників для направлення решти демонстрантів або учасників людського зібрання іншим, заздалегідь передбаченим, шляхом, але так, щоб демонстранти не напали ззаду на поліцейських, що здійснюють «Шлюз», проводять обшук та допит затриманих, або хода знову не опинилася на тій самій вулиці. Для успіху операції необхідно здійснити усе з максимальною швидкістю та несподівано.

Якщо попереду демонстрації зібралася група її супротивників та людей, готових застосувати насильство проти неї та спричинити бійку, поліція із залученням необхідної кількості ресурсів оточує мирну частину демонстрації та веде її у протилежному напрямку.

Поліцейський персонал, який має виконувати «Клин», має під час його здійснення повертатися обличчям до агресивно налаштованої групи, яка планує скоїти напад, починає наступати на неї та вести її далі у напрямку того місця, де планується блокувати її «Шлюзом». Усі інші перебувають поза межами видимості, наприклад, за воротами або машиною.

За сигналом персонал проводить «Клин» (перегороджує шлях), водночас слід відділити групу агресивно налаштованих нападників від решти демонстрації тоді, коли вона опиниться на місці, де утворився «Шлюз».

За можливості «Клин» можна здійснити з того боку вулиці, де дуже мало демонстрантів, хода людей нещільна і є достатньо вільного відкритого простору. Це дасть змогу рушити вперед, не задавивши нікого. Однак, демонстранти можуть уникнути затримання, втікаючи вздовж зовнішнього краю колони – демонстрації. Поліцейським, котрі постійно їхали за колоною, слід вийти з машин та забезпечити контроль за мирною частиною демонстрації, зменшуючи при цьому натиск на протилежну частину демонстрації. Це сприяє створенню простору для підрозділів, що працюють із групами агресивно налаштованих демонстрантів, які у цьому випадку оточені за допомогою «Кліців – лещат».

Дуже важливо одразу ж відвести або обережно відсунути мирних учасників демонстрації, щоб поліцейські приділили більше уваги та доклали більше зусиль для спілкування з учасниками демонстрації, проінформували їх про те, що відбувається, причини затримання та якими є наміри поліції щодо подальшого проведення заходу (тобто, рекомендації щодо подальшого проведення заходу).

Коли утворюється «Клин», поліцейська машина має одночасно рухатись уперед для того, аби зупинитись, утворивши при цьому «Шлюз», у тому місці,

де певну групу збирають у групи та оточують для того, щоб мати змогу провести вибіркове затримання провокаторів та порушників порядку.

Транспортні засоби інших підрозділів розміщуються так, щоб якнайкраще захистити своїх колег (створити найкращий захист для своїх колег) та допомагати розділити демонстрацію. Транспортні засоби увесь час мають перебувати позаду поліцейських, аби не наїхати на учасників демонстрації.

Дуже важливо, щоб не створювався непотрібний тиск на «Шлюз», оскільки у такому разі утвориться затор та людей можливо охопить тривога та хвилювання. Також у цьому випадку важливо у будь-який можливий спосіб та якомога максимально доступно пояснити особам, яких оточили «Шлюзом», про причини затримання та що відбуватиметься далі.

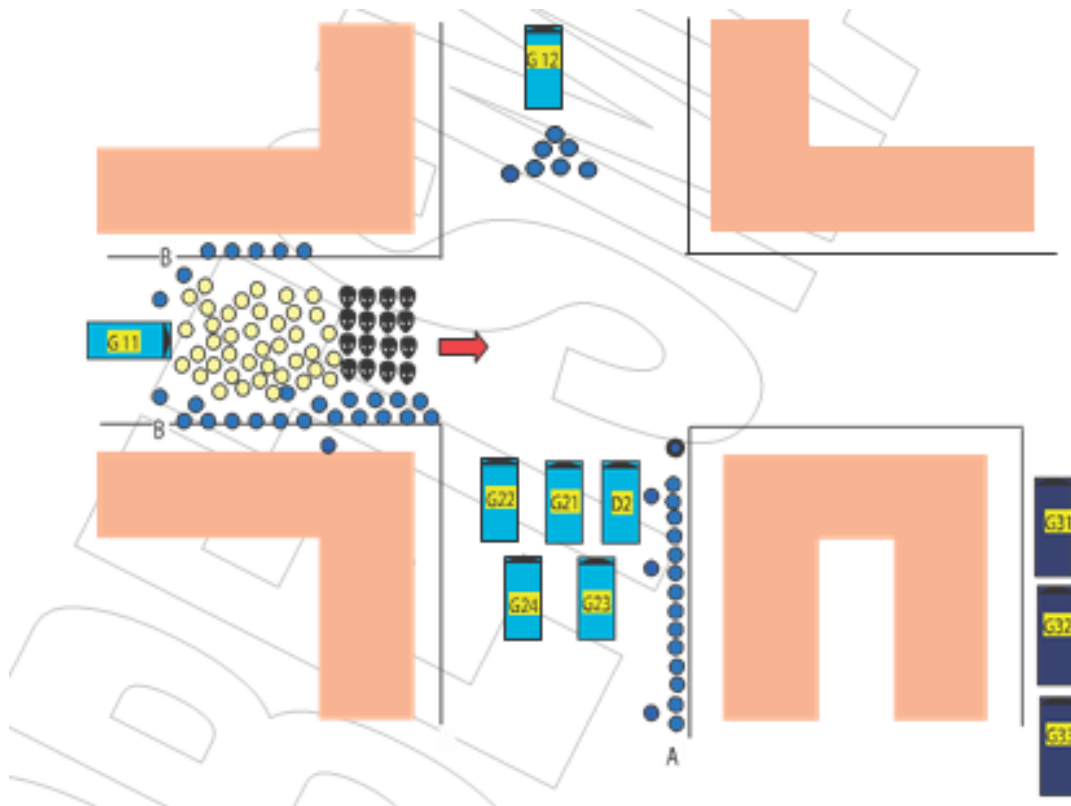
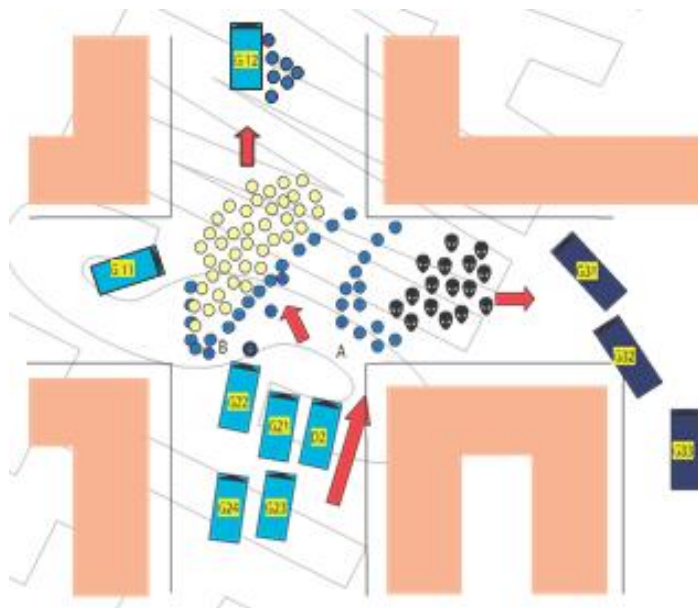

Рис. 18. Стійкий (нерозривний) клин.

Допоки ситуація залишається повністю та цілком спокійною, можна продовжувати проводити щільну охорону під посиленним контролем мирної частини демонстрації та надавати необхідну інформацію. Подальший хід

проведення демонстрації узгоджується та обговорюється з її організаторами – тими, хто нею керує та хто її веде, або лідерами колон (див. рис. 18, 19).

Рис. 19. Стійкий (нерозривний) клин (продовження).

Транспортні засоби є важливим інструментом та знаряддям під час використання особливої тактики дій правоохоронців, але необхідно, щоб вони використовувалися у належний спосіб професійно відповідно до наявного стану та ситуації.

Автомобілі слугують засобом для перевезення особового складу сил поліції, а також може використовуватися як щит та захист. Автомобілі дають змогу швидко реагувати, можуть встановлюватися як перешкода для агресивно налаштованих зібрань людей, а також як захист для особового складу поліції, наприклад, від кинутих в них протестувальниками предметів. Усі фургони та транспортні засоби, що використовуються в особливій тактиці дій поліції, мають певний додатковий захист.

Як зазначалося, за необхідності транспортні засоби використовуються як щити. Водночас, якщо особовий склад має йти у тактичний наступ, вони є допоміжними засобами для надання додаткової сили, значення та потужності силовим підрозділам, відтак мають розташовуватися поруч із групою або впритул до неї у більшості випадків. Тому водії мають зупинити транспортні засоби під час проведення поліцейської операції (силового втручання). Броньованими транспортними засобами керують спеціально навчені водії, які не

входять до основного складу групи, а тільки мають завдання керувати цим транспортом.

Розмір транспортного засобу, зокрема фургону, міцність (вага) та потужність все-таки є факторами ризику під час виконання обов'язків поліцією (або роботи поліції) поруч із незахищеними людьми.

Також транспортний засіб має чітке та впливове сигнальне значення. Окрім того, з огляду на розміри, поліцейські транспортні засоби дуже добре видно і це призводить до того, що спосіб, в який вони використовуються також впливає на сприйняття поліції та легітимності її дій демонстрантами або протестувальниками («протилежною стороною») безпосередньо на місці.

Висновки

Враховуючи вищенаведену інформацію, можна підсумувати, що проблематика мирних зібрань завжди була, є та, безумовно, залишатиметься актуальною і з теоретичної, і з практичної точок зору. І це зрозуміло, оскільки мирні зібрання є не лише критерієм, за яким визначається рівень демократії в країні, а й надзвичайно дієвим способом громадського контролю за інститутами публічної влади. У новітній історії є чимало наочних прикладів, які свідчать, що право на мирні зібрання є ефективним механізмом реалізації та забезпечення суверенітету.

Варто зауважити, що, що мирні зібрання подекуди є засобом реалізації низки інших прав приватних осіб – права громадянина на свободу світогляду і віросповідання, думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо. Проте право на свободу мирних зібрань, якщо розглядати його у рамках нормативного врегулювання, потребує свого підсилення, насамперед у положеннях відповідного закону. Водночас відсутність такого закону не перешкоджає приватним особам організувати та проводити мирні зібрання, оскільки це право гарантується ст. 39 Конституції України.

Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів дасть змогу підвищити спроможність Національної поліції України в наданні поліцейських послуг у сферах відповідальності, вчасно і адекватно реагувати на виклики сьогодення з урахуванням глобальних тенденцій та найкращого міжнародного досвіду в цій сфері.

Скандинавська модель забезпечення безпеки і порядку під час масових заходів дасть змогу підвищити рівень довіри громадян до поліції та поліпшити ефективність роботи поліції в напрямі підготовки та реалізації основних реформ, спрямованих на якісне забезпечення рівня безпеки громадян України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України
HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80"
h
- t 2. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3673-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). s 2012. - № 9. - Ст. 64.
- : 3. Проект закону України «Про порядок організації і проведення мирних /
/ Серeda В. В. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Особлива
Z частина: навч. посіб. / В. В. Серeda, М.П. Гурковський, Ю. С. Назар, Я. М. Когут,
a А. В. Перепелиця; ред.: В. В. Серeda; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів, 2015.
K
Д
- h 5. Чертенкова А. М. Окремі аспекти визначення поняття масових заходів в громадсько-політичного характеру в рамках забезпечення міліцією громадського порядку і безпеки під час їх проведення / А. М. Чертенкова // Вісник Запорізького національного університету. - 2011. - № 2. - С. 206– 214.
- д 6. Кузнецов В. В. Визначення масових заворушень: порівняльно-правові аспекти / В. В. Кузнецов // Вісник Луганського державного 172 університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2013. - № 6. - С. 17– 24.
- 0 7. Заросило В. В. Теорія масових заходів та їх вплив на громадську безпеку
У
- 8 8. Про Національну поліцію : Закон від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2015. - № 40–41. - Ст. 379.
- в 9. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : Закон України від 08.07.2011 р. № 3673-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). w 2012. - № 9. - Ст. 64.
- Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів: Наказ МВС України від 23.08.2018 року № 706.
- Длан дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р.
- Б
- 4 13. Забезпечення публічного порядку та безпеки під час мирних зібрань громадян (скандинавська модель): навч. посібник / Ю. Р. Йосипів, Н. Д. Туз, В. М. Синенький, М. Д. Курляк. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 96 с.
- В
А
/ с

14. Туз Н.Д. Структура командування під час забезпечення охорони публічного порядку та безпеки згідно зі скандинавською системою // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2018. - Вип. 3. - С. 202-210.

15. Туз Н. Д. Тактичні методи, які застосовуються поліцейськими щодо зменшення рівня напруженості та подолання конфліктів відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів / Н. Д. Туз // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - Серія юридична. - 2018. - Випуск 4. – С. 206-216.

Йосипів Ю.Р., Туз Н.Д., Московчук М.О. Використання транспортних засобів (фургонів) як елементу тактичних методів, які застосовуються поліцейськими під час проведення масових заходів у відповідності до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки // Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія Право, випуск 57 (том 2), 2019. – С. 61 – 65.

Туз Н. Д. Тактичні методи, які застосовують поліцейські під час проведення масових заходів (за скандинавською моделлю охорони публічного порядку та безпеки) / Туз Назарій Дмитрович // Соціально-правові студії. - 2019. - Випуск 2 (4). - С. 58-64.

18. Туз Н.Д., Московчук М.О. Управління силами поліції під час проведення масових заходів відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки // Право і суспільство. – 2019, № 2. – С. 180-186.